

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЖИТОМИРСЬКИЙ
АГРОТЕХНІЧНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ

Повоєнний період

Україна в умовах
десталінізації

Період
системної
кризи
радянського
ладу
(1965 – 1984 рр.)

Відновлення
незалежності
(1985–1991 рр.)

Становлення України
як незалежної держави

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

(1945 – 2022 рр.)

ОПОРНИЙ КОНСПЕКТ

Творення
нової України

студент _____ групи _____

Розробники опорного конспекту:

- Ю. В. Малихін** – викладач суспільних дисциплін Житомирського агротехнічного фахового коледжу, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист.
- Л. П. Малихіна** – викладач суспільних дисциплін Житомирського агротехнічного фахового коледжу, спеціаліст вищої категорії.

Р Е Ц Е Н З Е Н Т И :

- І. М. Можарівська** – кандидат педагогічних наук, заступник директора Житомирського агротехнічного фахового коледжу з навчально-методичної роботи.
- С. В. Стельникович** – доктор історичних наук, доцент, професор кафедри історії України Житомирського державного університету ім. Івана Франка

*Обговорено та схвалено
на засіданні циклової комісії гуманітарних та суспільних дисциплін
Житомирського агротехнічного фахового коледжу
(протокол № 13 від 03.05.2024 р.).*

*Рекомендовано до друку
методичною радою Житомирського агротехнічного фахового коледжу
(протокол №5 від 06.05.2024 р.).*

УКРАЇНА В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

1. Адміністративно-територіальні зміни в Україні після Другої світової війни.

Формування сучасної території України

Хоча війна завдала величезних збитків (зруйнований економічний потенціал, значні людські втрати), набагато розширились кордони України, зросла політична й економічна вага республіки в СРСР. Вона вийшла на міжнародну арену як суб'єкт міжнародного права, докорінно змінився склад населення і, що найважливіше, вперше за багато століть майже всі українські землі опинилися в межах однієї держави.

Територіальні надбання УРСР у 1939 – 1954 рр.

Рік

Територія

2. Зовнішньополітична діяльність УРСР у 40 – 50-х рр.

Наприкінці Другої світової війни Україна знову виходить на зовнішньополітичну арену. Проте, залишаючись складовою частиною СРСР, вона була не спроможною провадити самостійну зовнішню політику.

Українська Радянська Соціалістична Республіка на міжнародній арені	
Дата	Подія
	Пленум ЦК ВКП(Б) приймає рішення про розширення прав союзних республік у сфері міжнародних відносин.
	X сесія Верховної Ради СРСР прийняла закон про перетворення Наркомату закордонних справ із загальносоюзного на союзно-республіканський.
	Верховна Рада УРСР прийняла закон про утворення Народного комісаріату закордонних справ республіки. Його очолив Дмитро Мануїльський.
	На конференції в Думбартон-Оксі (США), під час обговорення проекту майбутньої ООН, радянський представник А.Громико вніс пропозицію вважати 16 радянських республік (з 1940 по 1956 р. існувала Карело-Фінська РСР) членами-засновниками. Пропозиція була відхилена.
	На Кримській конференції США та Англія зобов'язалися підтримати пропозицію Радянського уряду щодо прийняття УРСР і БРСР у члени ООН.
	Українська делегація прибула до Сан-Франциско на установчу конференцію ООН. Д.Мануїльський очолив комітет з підготовки тексту преамбули (вступу) і першого розділу Статуту ООН – "Цілі та принципи" міжнародної організації.
	Мануїльський разом з представниками інших країн підписав у Сан-Франциско Статут ООН, таким чином Україна стала співзасновницею цієї організації.
	Офіційна дата створення ООН.
	На першій сесії Генеральної Асамблеї ООН Україну обрано до складу Економічної і соціальної ради.
	Україну обрано непостійним членом Ради Безпеки ООН.
	Українська дипломатія бере участь у Паризькій мирній конференції і в лютому 1947 р. ставить свій підпис під мирними договорами з Італією, Румунією, Угорщиною, Болгарією та Фінляндією.
	Українська делегація взяла активну участь у роботі Дунайської конференції, яка вирішувала питання режиму торгового судноплавства на Дунаї.

3. Відбудова господарства України після Другої світової війни

Демографічні втрати становили _____. Катастрофічно впало виробництво. Війна знищила найбільш працездатну частину населення. Основною робочою силою стали жінки і підлітки. Відбудова починалася одразу ж після звільнення окупованих територій.

Однією з визначальних рис політичного життя України було зміцнення адміністративно-командної системи на чолі з комуністичною партією. На 1 січня 1946 р. КП(б)У налічувала 320 тис. членів і чисельність її постійно зростала.

Скасовано органи управління воєнного часу. У 1946 р. Раду народних комісарів було перейменовано у _____.

Четверта п'ятирічка (1946 – 1950 рр.)	
У березні 1946 р. Верховна Рада СРСР затвердила п'ятирічний план відбудови і розвитку народного господарства на 1946 – 1950 рр. Фактично це копія індустріалізації з усіма її недоліками. План передбачав менш ніж за 5 років (експерти вважали, що СРСР для відбудови потрібно буде декілька десятиліть) відбудувати зруйновані райони країни, відновити довоєнний рівень промислового та сільськогосподарського розвитку і навіть перевищити його.	
Особливості відбудови в Україні	Результати відбудови
✓ Масштаби відбудовчих робіт більші, ніж у будь-якій іншій країні Європи. ✓ Розрахунок лише на власні сили і ресурси СРСР, а не на зовнішню допомогу. ✓ При відбудові ставка робилась на важку промисловість та енергетику (80% капіталовкладень) за рахунок легкої промисловості, соціальної сфери та сільського господарства (на останнє відводилось лише 7% капіталовкладень). ✓ Відбудова здійснювалась централізовано за чітким державним планом. ✓ Економіка України відбудовувалась і добудовувалась як частина загальносоюзної економічної системи. Крім того, завдяки розвитку нових промислових центрів СРСР за Уралом та у Казахстані частка України в загальносоюзному виробництві знизилась з 18% у довоєнний період до 7% у 1945 р. ✓ Непропорційно велике значення ідеології. ✓ Ускладнення процесу голодом 1946–1947 рр. ✓ Нестача робочої сили, особливо кваліфікованої, сучасного устаткування, обладнання і технологій.	✓ З одного боку: відбудовано промисловість України (виробництво промислової продукції становило 115% порівняно з 1940 р.). Побудовано десятки нових шахт у Донбасі, розбудовувався Львівсько-Волинський вугільний басейн. У Прикарпатті, на Полтавщині та Харківщині видобувалася нафта. У березні 1947 р. дав струм перший генератор Дніпрогесу; відновили довоєнні потужності великі теплові електростанції; створено план побудови великої Каховської ГЕС. Відбудовано найбільші металургійні заводи, що виробляли третину сталі та половину чавуну всього СРСР. Машинобудування зросло у півтора рази. ✓ З іншого боку: обсяги виробництва легкої промисловості у 1950 р. складали лише 80% від довоєнного. 1947 р. проведено грошову реформу, яка призвела до вилучення грошей у тих, хто заощадив певні суми. Скасування цього ж року карткової системи розподілу продуктів викликало значне зростання цін на них (нові ціни більш ніж втричі перевищували довоєнні, тоді як зарплата збільшилась лише наполовину). Мільйони родин мешкали у бараках, перенаселених комунальних житлах. Не вистачало найнеобхіднішого. Поступово економіка УРСР втягувалась у процес мілітаризації.

4. Голод 1946 – 1947 рр., його причини, масштаби і наслідки

Іншим негативним наслідком стало остаточне розорення сільського господарства. На селян, що отримували мізерні заробітки, не поширювались соціальні гарантії;

вони були позбавлені права мати паспорт, а відповідно – вільно переміщуватися. Також їм доводилося сплачувати великі податки, введені на присадибне господарство. Для інтенсифікації праці використовувались примусові та репресивні методи.

У повоєнний час на селі склалася вкрай несприятлива ситуація: за роки війни скоротились посівні площі, зменшилось поголів'я худоби, не вистачало техніки, а особливо – робочих рук. Але сталінське керівництво і не думало про якісь зміни. Під тиском Москви уряд УРСР та ЦК КП(б)У планував на 1946 р. форсовано збільшити посівні площі, врожайність і хлібозаготівлю.

Навесні-влітку 1946 р. 16 областей України вразила посуха. Зимові та ярові культури загинули. Валовий збір зерна був у три рази менший, ніж у 1940 р. Керівники деяких областей почали наполегливо звертатися до уряду з проханням зменшити планові завдання хлібозаготівлі, які в липні 1946 р. були збільшені з 340 до 360 млн. пудів. Відповіддю на звернення про допомогу стали репресивні заходи. Було відновлено дію "закону про 5 колосків", за яким засудили і ув'язнили тисячі селян. Незважаючи на репресії, вдалося зібрати лише 60% від запланованого (вилучено було навіть насіннєвий фонд).

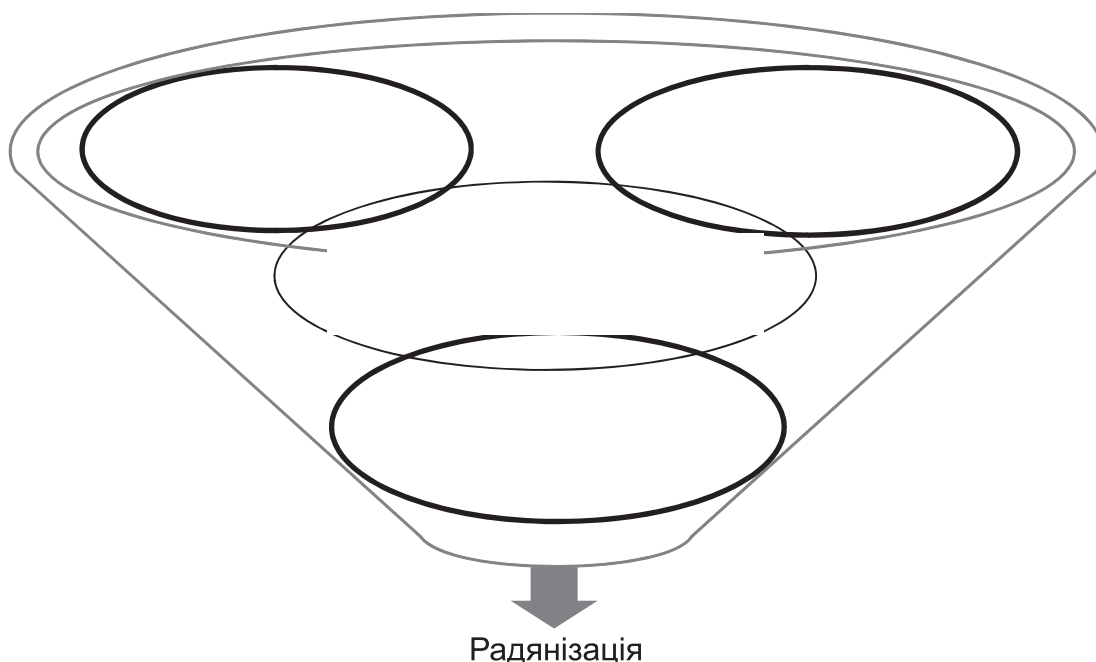
У той час, коли за межі України ешелонами вивозився хліб, розпочався голод, жертвами якого стали майже 1 млн. чол.

Опинившись перед катастрофою, керівництво України на чолі з М.Хрущовим намагалося зменшити її масштаби за рахунок західних областей і клопотання про допомогу перед Москвою. У відповідь Й.Сталін заявив М.Хрущову: "Ти м'якотіль! Тебе обдурюють, вони грають на твоїй сентиментальності. Вони хочуть, щоб ми витратили наші державні запаси". У березні 1947 р. недостатньо "твердого" Хрущова було замінено на Кагановича.

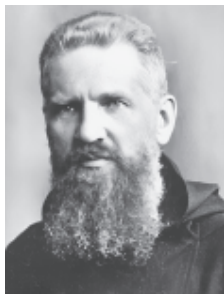
Таким чином головним винуватцем третього голоду в Україні було _____, яке знехтувало долею мільйонів українців заради імперських інтересів.

5. Радянізація західних областей України

У період 1939 – 1941 рр. на західноукраїнських землях радянський режим ще не встиг зміцнити, тому після війни партійні і державні керівники СРСР намагалися привести Західну Україну у відповідність з радянською системою на інших територіях. Цей процес отримав назву "_____".

Відразу ж за вступом Червоної армії в Західну Україну зі східних областей направлялися працівники різних спеціальностей. До середини 1946 р. їх налічувалось 86 тис. Місцевим кадрам на той час не довіряли.

Кампанія проти греко-католицької церкви	
	Помер митрополит української греко-католицької церкви Андрей Шептицький, що стало сигналом до початку кампанії проти неї. Греко-католиків звинуватили у пособництві нацистам. Наступник Шептицького – Йосип Сліпий намагається знайти спільну мову з новою владою.
	Згідно з інструкцією були заарештовані єпископи на чолі із Й.Сліпим. Всім їм було запропоновано "добровільно" возз'єднатися з російською православною церквою.
	Закритий процес проти греко-католицької ієрархії на чолі з митрополитом Й.Сліпим. Тоді ж у Львові було скликано неканонічний собор, який прийняв рішення про скасування Берестейської унії 1596 р., розрив з Римом і підпорядкування греко-католиків Російській православної церкві. УГКЦ змушена була перейти у підпілля. Ініціатора та організатора собору єпископа Г.Костельника після цього було застрелено на одній із вулиць Львова.

Не дивлячись на значний спротив з боку місцевого населення, радянізація до кінця 1950-х рр., в основному, була завершена.

6. Боротьба ОУН-УПА

У 1945 – 1946 рр. УПА (чисельність 20 – 25 тис.) взяла під контроль значні території Західної України. Повстанці сподівались, що між СРСР і країнами Заходу розпочнеться війна, в ході якої можна буде сподіватись на незалежність України. Після завершення бойових дій у Європі проти УПА були кинуті війська МВС-

МДБ. Величезні райони на території Волині та у передгір'ях Карпат блокувалися і прочісувалися. Усіх, хто хоч якось був пов'язаний з опором, знищували або відправляли в Сибір. Зокрема 21 жовтня 1947 р. уряд СРСР здійснив проти УПА каральну операцію "Захід". Це не єдина, але наймасовіша депортація, здійснена в Західній Україні. Усього в 1940-х – на початку 1950-х років із Західної України насильно вивезли 203 тисячі осіб.

Зазнавши великих втрат, УПА здійснює рейди, щоб провратись у Західну Німеччину та Австрію. Ті, хто не міг цього зробити, розділились на невеликі групи, здійснюючи напади на активістів радянської влади, знищуючи колгоспи, МТС та інші господарські об'єкти. Пропаганда, жорстокість і підступність радянських каральних органів, а також ефективні соціально-економічні зміни та розширення колективізації зробили неможливим продовження опору.

У березні 1950 р. у бою під Львовом загинув командир УПА Роман Шухевич (генерал Тарас Чупринка). Його наступник Василь Кук вже не міг координувати дії розрізнених підрозділів, які вели, в основному, боротьбу за виживання. Невеликі загони діяли до середини 50-х років (окремі групи членів ОУН було викрито ще й у 1960-х рр.). Зрештою, рух Опору поступово згас. 170 тис. членів ОУН-УПА було засуджено і відправлено до таборів.

7. Операція "Вісла"

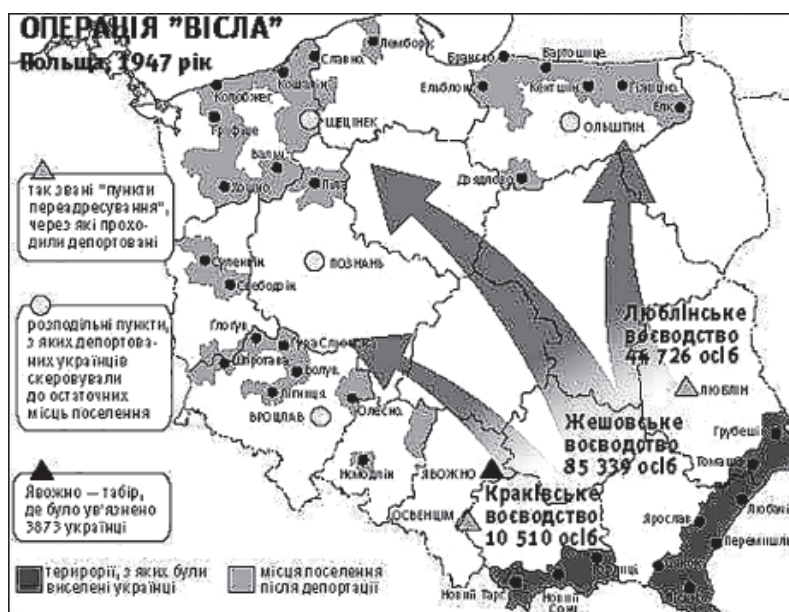
Після закінчення Другої світової війни кордон між СРСР і Польщею пройшов, в основному, по так званій лінії Керзона. На польській території залишилися великі поселення українців, які жили там споконвічно. Водночас частина польського населення опинилася на радянській території. За домовленістю між Польщею і СРСР передбачався обмін населенням на добровільних умовах. Проте насправді з самого початку він супроводжувався насильством і численними жертвами.

У 1947 р. виселення українців з південно-східної Польщі вступило в завершальну стадію. На цьому етапі воно було особливо жорстоким. Польська влада за погодженням з радянським керівництвом провела великомасштабну військово-репресивну депортаційну операцію "Вісла" з метою переселення залишків українського населення Посяння, Лемківщини, Холмщини і Підляшшя на захід і північ Польщі, на так звані "повернені землі".

Операцію "Вісла" спланували спецслужби Польщі у взаємодії з радянськими консультантами. Близько 30 тис. польських солдатів та офіцерів, спираючись на підтримку радянських сил, оточили українських партизанів і в запеклих боях знищили їх або захопили в полон. Під загрозою розстрілу у стислі строки було переселено з насиджених місць 140 тис. українського і змішаного українсько-польського населення. Для тих, хто уникав переселення або повертався додому, було створено концентраційний табір Явожно.

Внаслідок депортаційних акцій населені українцями землі на території Польщі були полонізовані. Одночасно з території України переселяли поляків (близько 1 млн. чол.) і також притаманними радянській владі насильницькими методами.

8. Культурне життя в Україні у другій половині 40-х – на початку 50-х років

Сталінський режим посилив контроль над суспільством, особливо в царині ідеології. Прояви національної самосвідомості, критичний підхід до будь-яких явищ суспільного життя – усе це кваліфікувалось як український буржуазний націоналізм, космополітизм, антирадянська діяльність і, як наслідок, вело до морального і фізичного знищення діячів культури.

Поширився рух за відбудову зруйнованих і спорудження нових шкільних приміщень силами, засобами, руками самого населення – "методом народної будови". На 1950 р. довоєнна мережа шкіл практично відновилась. Зростає кількість вечірніх шкіл, курсів для дорослих, професійних заочних шкіл. У _____ було здійснено перехід до обов'язкової семирічної освіти. Для контролю учнівської молоді відновлено роботу піонерських та комсомольських організацій. Виховання відданості Й. Сталіну та ідеалам комунізму оголошувалося найважливішим покликанням освітніх закладів. Неухильно скорочувались українські школи. Кількість вищих навчальних закладів в УРСР зменшилася, тоді як кількість студентів зросла.

Головною науковою установою України залишалась Академія наук УРСР, яку очолював О. Палладін (1946 – 1962 рр.). У 1946 р. було запущено перший в СРСР атомний реактор. У 1956 р. генеральним конструктором космічних кораблів в СРСР став виходець із Житомира С. Корольов. Під керівництвом С. Лебедєва у Києві в 1948 – 1950 рр. було виготовлено першу в Європі малу електронно-обчислювальну машину ("МЕОМ"). Значним технічним досягненням стала побудова у 1953 р. найбільшого тоді в сіті суцільнозварного моста через Дніпро довжиною понад 1,5 км (керував Євген Патон). Проте всі досягнення науки і техніки стосувалися галузей військового або суміжного з ним виробництва.

Значної шкоди розвитку біологічних наук завдала "лисенківщина" – кампанія зі знищення генетики як науки та вчених у цій галузі (вершина 1947 – 1948 рр.). Президент Всесоюзної академії сільськогосподарських наук Трохим Лисенко, підтриманий Й. Сталіним, оголосив ген міфічною частинкою. Це загальмувало розвиток біологічної науки. Також відбувається знищення кібернетики.

	У 1950 р. Й.Сталін висунув тезу, що російська, українська і білоруська нації є розгалуженням "єдиної давньоруської". Цю "єдину давньоруську народність" дозволено було тлумачити як давньоросійську, але в жодному випадку не як давню українську. Так в СРСР з'явилося явище, яке отримало назву за іменем його головного провідника Андрія Жданова. "Ждановщина" (1946 – 1949 рр.) – широкий наступ сталінського режиму в сфері ідеології, культури, науки, літератури, мистецтва з метою встановлення жорсткого контролю над духовним розвитком радянського суспільства.
	З 1948 по 1953 рр. була розгорнута боротьба з так званим космополітизмом (Космополітизм – _____), літературними, театральними критиками, переважно євреями за національністю. Кампанія боротьби з космополітами негативно позначилася на розвитку культури: митці фактично утримувались у рамках офіційної ідеології; було обмежено свободу творчості.
	Особливо популярною у повоєнні роки стала творчість Олеса Гончара, автора трилогії "Прапороносці", повісті "Земля гуде". Лютий і нещадній критиці було піддано В.Сосюру за вірш "_____ " (1944), який оголосили "ідейно порочним твором".
	Відбувалися концерти видатних співаків: Бориса Гмирі, Зої Гайдай. Переслідувань зазнали українські композитори Б.Лятошинський, М.Колесса, М. Вериківський, К.Данькевич (опера "Богдан Хмельницький", що була засуджена партійним керівництвом через недостатню висвітленість прогресивної ролі в житті українців російського царя та бояр).

Для нотаток

Україна в умовах десталінізації

1. Суспільно-політичне становище республіки

Після смерті Сталіна до влади в СРСР прийшов Микита Хрущов (1953 р.). Період його перебування на найвищій посаді (до 1964 р.) називають "Відлигою".

Хрущов прихильно ставився до України, розглядаючи її партійний апарат як своїх союзників.

Значення з'їздів КПРС (Комуністичної партії Радянського Союзу)		
З'їзд	XX	XXII
Дата		
Суть		
Наслідки		

Ліквідація ГУТАБу	
ГУТАБ – єдина табірна система СРСР, на яку покладалися завдання ізоляції "ненадійних елементів", використання їх як дешевої робочої сили, заснована 1934 р. Повна назва – Головне управління виправно-трудових таборів і трудових поселень народного комісаріату внутрішніх справ СРСР.	
Від середини 1940-х до середини 1950-х рр. у системі ГУТАБу відбулося майже 50 повстань, що стало поштовхом до її ліквідації.	
Найбільші повстання	
Організатори	
Ліквідація	

Міжнародне становище	
Наступники Сталіна почали виїждати за межі СРСР, запевняючи всіх у миролюбності. Але протистояння ("холодна війна") між НАТО (1949) та ОВД (Організація Варшавського договору, 1955) тривало. У перші роки СРСР випереджав США у космічній гонитві.	
	Перший візит керівника СРСР до США.
	Карибська криза. СРСР на Кубі встановив ядерні ракети. Світ на межі ядерної війни. Домовленість з Кеннеді, ракети вивезено. Після цього між Кремлем і Білим домом встановлено лінію прямого зв'язку.
	СРСР, США та Велика Британія в Москві підписали Договір про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, космічному просторі та під водою. Потім договір став відкритим усім членам ООН, хто виявить таке бажання. Цього ж року ВР УРСР ратифікувала його.
	В Нью-Йорку відкрилося Постійне представництво УРСР при ООН.
Радянська Україна не могла мати безпосередні відносини з будь-якою закордонною країною. Але українським дипломатам була дозволена діяльність у міжнародних організаціях: ЮНЕСКО, МАГАТЕ, Міжнародне бюро освіти, Міжнародна організація праці та ін.	

2. Промисловість, сільське господарство, соціальна політика

Промисловість	
Впродовж повоєнного десятиліття ставка розвитку зроблена на базові галузі СРСР: видобуток вугілля, руд, електроенергетику, машинобудування, основним споживачем яких був військово-промисловий комплекс. Величезні кошти вкладались у нарощування ракетно-ядерної зброї.	
	Відбулась 1961 р. для того, аби змінити масштаби цін. Друга за повоєнні роки (перша – 1947 р.). Старі гроші обмінювались на нові в співвідношенні 10:1.

	Найбільш резонансною стала децентралізація управління промисловістю. Хрущов хотів, щоб підприємства не були підпорядковані безпосередньо міністерствам, що знаходилися у Москві, адже зі столиці важко було брати до уваги географічні та інші особливості того, чи іншого регіону. Тому більшість галузевих міністерств ліквідовувалось, а замість них утворювались територіальні ради народного господарства – раднаргоспи (РНГ). В УРСР їх спочатку створено 11, а 1960 р. – 14. Найбільші: Київський (включав 5 областей) та Львівський (4 області). Але економіка залишалась плановою. Тому децентралізація фактично не дала результатів. До того ж 1963 р. створили Вищу раду народного господарства СРСР (ВРНГ СРСР), яка почала контролювати всі органи управління сільським господарством, тобто децентралізація зазнала краху.
	Розвивався здебільшого у глибинних регіонах Росії, хоча в Дніпропетровську розбудовувався найбільший у світі ракетобудівний комплекс.
	Провідна для України. З другої половини 1950-х рр. освоюються Львівсько-Волинський та Дніпропетровський буровугільний басейни.
	Із західних областей перемістився на Лівобережжя. Продуктивні Шабелинське газоконденсатне родовище (Харківщина), Радченківське газове родовище (Полтавщина). Видобуток нафти з 1955 по 1965 рр. зріс у 15, а газу у 13,6 разів.
	Розбудовується Криворізький залізорудний басейн. За видобутком залізної руди УРСР тримала друге місце у світі після США, а марганцевої – перше. Відкривається найбільший у Європі Південний гірничозбагачувальний комбінат. Збільшується виплавка сталі та прокат чорних металів.
	Побудовано потужні електростанції: Бурштинську, Ворошиловградську, Придніпровську, Сімферопольську та ін. Гідроелектростанції: Кременчуцьку, Дніпродзержинську, Каховську, перші агрегати Київської.
	Хімізація країни. Відкрито 35 нових заводів і більше 250 великих виробництв. Основне призначення: ВПК та міндобрива.
	Створено автомобілебудування. 1956 р. – перший автобус Львівського автобусного заводу (ЛАЗ). 1960 р. у Запоріжжі зійшов з конвеєра перший "Запорожець". З 1956 р. у Ворошиловграді (Луганськ) та Харкові налагодився серійний випуск тепловозів. 1960 р. в Києві відкрито першу гілку метрополітену (5 станцій). Харківський авіазавод налагодив випуск перших у світі швидкісних лайнерів Ту-104, згодом – Ту-124. Київський авіазавод випускає Ан-24 – турбогвинтовий літак, що став найпоширенішим зі свого класу в загальносоюзних пасажирських перевезеннях. У Миколаєві розпочато виробництво великовантажних і пасажирських суден.
	Уперше на підприємствах цих промисловостей почали масово виробляти товари народного споживання.

Сільське господарство

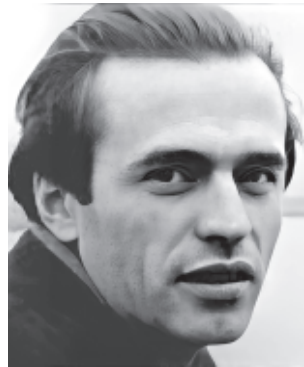
Залишалося найслабшою ланкою командної економіки.

Посіви кукурудзи	Під час візиту Хрущова до США він побачив як масово американці використовують кукурудзу, особливо для відгодівлі худоби. Після повернення керманич СРСР розширив посіви цієї рослини навіть у регіонах зовсім непридатних для неї. Хрущов через це дістав прізвисько _____, а цю культуру почали називати _____. Посіви пшениці скорочуються. В хліб починають домішувати велику частку кукурудзяного борошна.
Реорганізація МТС	У травні 1958 р. вийшов закон, за яким замість МТС (машинно-тракторних станцій) створювалися РТС (ремонтно-технічні станції). На них покладалися ремонтні та постачальні функції. Викуп у МТС техніки підірвав фінансове становище колгоспів.
Укрупнення колгоспів	В 1950 р. було 19295, а в 1960 р. – 9634 колгоспів. Один колгосп, як правило, почав об'єднувати кілька сіл. Центральні села зміцнюються. Ліквідація "неперспективних сіл". Населені пункти цього типу поступово деградуєть.
Приватне господарство	Хрущов вважав, що всім мають забезпечувати колгоспи. Наступ на приватне господарство. У селян вилучають корів; зменшується поголів'я інших тварин. Кількість продукції, що надходила на базари скоротилась. Ціни на неї зросли.
Освоєння цілини	Цілина – _____. Хрущов хотів освоїти цілинні землі Північного Казахстану, Південного Уралу й Алтаю для збільшення посівних площ. Найкращі спеціалісти і техніка відправлялись розорювати цілину – це дещо підірвало українське с/г. Позитивний ефект від освоєння цілини – короткочасний. З 1963 р. (посуха) і до кінця існування СРСР закуповував зерно за кордоном. На Україну покладено високі зобов'язання щодо постачання зернових, які вона повністю не змогла виконати.

Соціальна політика

<i>Зрушення охопили майже всі сфери життя</i>	
	Заборона на власний розсуд змінювати роботу; суворі покарання за запізнення та прогули.
	Плата за навчання в старших класах шкіл та ВНЗ.
	Тривалість відпусток, пов'язаних із вагітністю та пологами.
	Пенсійний вік. Робітники і службовці: чоловіки – 60 р., жінки – 55 р. Колгоспники: чоловіки – 65 р., жінки – 60 р.
	Тривалість робочого дня.
	Житлова проблема. Масово будуються "хрущовки": панельні будинки (не такі комфортні, як "сталінки", але набагато доступніші).
	Пральні машини, холодильники, телевізори. В рази збільшено їхнє виробництво.

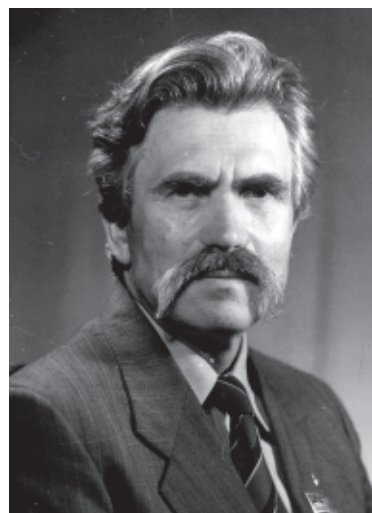
3. Народження опозиційного руху

Поява шістдесятників			
Шістдесятники – літературно-мистецька та суспільно-політична течія серед української інтелектуальної еліти, що утворилась на зламі 1950-х – 1960-х рр. Їхня діяльність передусім спрямовувалась на відродження української культури (захист рідної мови, популяризація літератури, мистецтва, пропаганда вітчизняної історії, відхід від штампів соціалістичного реалізму).			
Основу руху склали			
Поети			
Прозаїки			
Літературні критики			
Художники			
Режисери			
Кінорежисери			
Журналісти			
На початку 1960 р. у Києві під егідою міськкому комсомолу (для того, аби контролювати організацію) виник _____. Його члени проводили літературні вечори, мистецькі виставки, театральні постановки, краєзнавчі експедиції, лекції з історії України... Перша масова акція – організований Л.Танюком, вечір до 75-річчя Леся Курбаса (14 травня 1962 р.). З часом клуб почав займатися й громадською діяльністю: А.Горська, В.Симоненко і Л.Танюк, перевіряючи відомості про поховання жертв сталінських репресій, відвідали Биківнянський ліс біля Києва і висунули вимогу до міськради щодо спорудження пам'ятника знищеним там. Влада починає переслідувати активістів.			
Подібні до "Сучасника", організовуються клуби й у інших містах. Зокрема Львівський клуб _____ став своєрідним форпостом шістдесятників Західної України. Його осердя: брати Михайло та Богдан Горині, Іван Гель, Михайло Косів (президент клубу).			

Дисидент –

Новий етап опозиційного руху, який розпочався з кінця 1950-х рр., називають дисидентським.

Після ліквідації ГУТА-Бу на Батьківщину повернулись десятки тисяч "політичних злочинців". Не дивлячись, що за ними щільно здійснював нагляд Комітет державної безпеки (КДБ), під їхнім впливом починає ширитись рух

протидії комуністичній владі. Націоналісти відмовились від боротьби зі зброєю в руках, а використовували нові, мирні, її форми. КДБ намагалося фізично ліквідувати найбільш небезпечних діячів (наприклад, у жовтні 1959 р. у Мюнхені застрелено Степана Бандеру). Але рух поширювався.

Перша дисидентська організація під назвою _____

виникла 1959 р. в Західній Україні. Заснував її Левко Лук'яненко. За мету організація ставила досягнення незалежності України. Учасників у 1961 р. заарештували. Лук'яненка мали розстріляти, але цю міру замінили пізніше на 15 років ув'язнення.

4. Наука, освіта, література та мистецтво

Наука

Наука працювала, в першу чергу, на ВПК. Під керівництвом генерального конструктора СРСР _____ у 1957 р. було випробувано першу у світі балістичну міжконтинентальну ракету. Створювали її у Дніпропетровську, головний конструктор – _____. У жовтні 1957 р. запущено перший штучний супутник Землі. 12 квітня 1961 р. Юрій Гагарін став першою людиною, яка здійснила політ у космос.

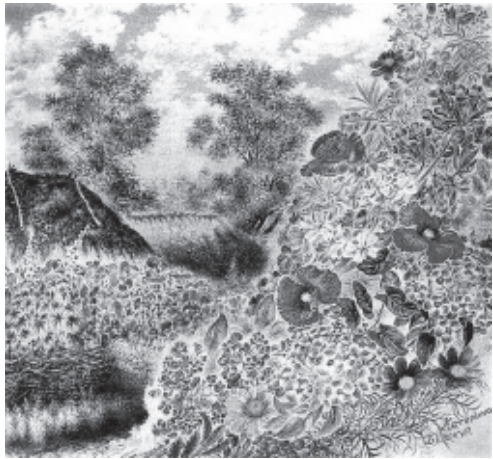
Провідну роль в Україні відігравали установи АН УРСР. Керувати нею з 1962 р. став _____.

1956 р. в Інституті математики АН УРСР почала працювати лабораторія моделювання та обчислювальної техніки, яку очолив математик _____.

В середині 1950-х рр. під керівництвом _____ почалося теоретичне розроблення і впровадження в практику нових методів хірургічного лікування серцевих захворювань.

Освіта

Обов'язкова – семирічна. Починається поступовий перехід на десятирічну. Привілейований статус російської мови. З 1958 року батьки самі могли обирати у школі з якою мовою буде навчатись їхня дитина. Аби полегшити подальше навчання, в основному обирали російськомовні. Кількість україномовних шкіл скорочується. З 1960/61 н.р. обов'язковою стає восьмирічна освіта. У середній школі термін навчання збільшується до 11 років.

Література		
Плідно працювали В.Сосюра, М.Бажан, М.Рильський, П.Тичина, О.Гончар, Г.Тютюнник. З'явилися нові імена: М.Вінграновський, Є.Гуцало, І.Драч (за "Оду чесному боягузові" розгорнулося цькування поета), Л.Костенко ("Маруся Чурай", "Берестечко", в основному писала "в шухляду"), Д.Павличко, В.Симоненко (помер 1963 р., до цього переслідувався), В.Стус, В.Шевчук та ін. – покоління шістдесятників.		
Мистецтво		
Композитори	К. Данькевич, Г. Майборода, П. Майборода.	
Театр	Театральне мистецтво залишалось елітарним. Кількість театрів скорочується. Працювали: А. Бучма, М. Крушельницький, Н. Ужвій, Г. Юра. та ін.	
Образотворче мистецтво		Надзвичайно плідно працювала одна з центральних постатей руху шістдесятництва _____ Конфлікт з владою. Убита у 1970 р. за нез'ясованих обставин.
Кіно	Три кіностудії: Київ, Одеса, Ялта. Щороку 15 – 20 нових фільмів. Їх знімали, за винятком поодиноких випадків, російською мовою. Наприклад, комедія "За двома зайцями" (1961 р.) спочатку вийшла українською мовою, проте переозвучена російською із елементами суржику. До 2013 р. вважалося, що українська версія пропала, але була виявлена у Маріуполі.	

Для нотаток

Україна в період системної кризи радянського ладу (1965 – 1984 рр.)

1. Суспільно-політичне життя. Міжнародне становище

У жовтні 1964 р. група змовників усунула Хрущова, що втратив авторитет у суспільстві. До влади приходить Леонід Брежнєв. Починається новий період в історії СРСР, який публіцисти назвали "застоем".

"Застій" –

Номенклатура –

Кадрові зміни в керівництві СРСР та УРСР	
Рік	Зміна
	Першим секретарем ЦК КПУ став Петро Шелест. Він був прибічником диктатури компартії, але не підтримував курс на русифікацію. Шелест відіграв провідну роль в усуненні від влади Хрущова, після чого поведився дещо незалежно від московського центру. Починає відроджувати українську освіту, використання української мови.
	Хрущова усунуто від влади. Першим секретарем ЦК КПРС став Леонід Брежнєв.
	Шелеста, який дошкуляв Брежнєву, переведено на посаду заступника голови Ради Міністрів СРСР, що дало змогу розпочати його цькування та звинуватити в проявах націоналізму, зокрема і за книгу "Україно наша Радянська" (1970 р.). Першим секретарем ЦК КПУ стає Володимир Щербицький, якому питання українізації не були цікаві. Знову починається наступ на українську мову.

Вершиною влади в СРСР був партійний з'їзд. В перервах між з'їздами – ЦК КПРС (фактично політбюро ЦК). Його члени становили компартійно-радянську олігархію. Перелік кадрових призначень, що затверджувались партійним комітетом, називалась номенклатурою посад. Поступово між олігархією (носіями влади) і номенклатурою (трансляторами влади) відмінності стерлися. Номенклатура дбала про свої привілеї і нехтувала проблемами простих людей.

Розвинений соціалізм –

Конституція "розвиненого соціалізму" (1977 р.)	
Присвячена	
Відмінності від Конституції 1936 р.	
1978 р.	

Міжнародне становище	
Дата	Подія
	_____ – спроба ліберальних реформ, зініційована керівництвом Чехословаччини на чолі з А.Дубчеком, яка жорстко придушена військами ОВД через небезпеку зсередини розкласти тоталітарний устрій, встановлений СРСР у країнах Центральної та Східної Європи.
	Досягнення воєнно-стратегічного паритету (_____) між СРСР та США. Розуміння безглуздості можливої війни між цими державами.
	Візит американського президента Річарда Ніксона до Москви. Укладено угоду про граничну кількість міжконтинентальних ракет.
	Візит Брежньєва до Вашингтону. Укладено понад два десятки різних угод.
	Підписання в Гельсінкі керівниками європейських та північно-американських країн _____. СРСР його теж підписав, так як в цьому документі Центральну і Східну Європу фактично визнали сферою його впливу. Статті про захист прав людини, свободу інформації та пересування керівництво СРСР сприйняло як суто декларативні пункти.
	Політику "розрядки" припинило введення радянських військ до Афганістану. Через десятилітню війну пройшло близько 150 тис. уродженців України. Близько 2,5 тис. загинуло.

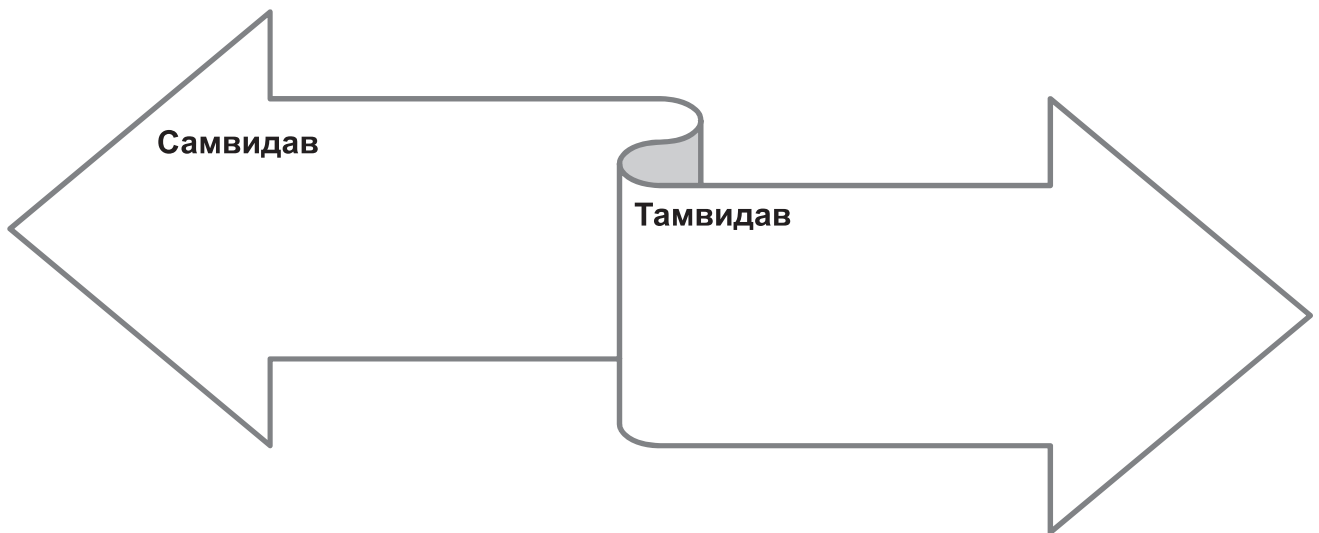
2. Опозиційний рух

За періоду "застою" в Україні помітно активізувався дисидентський рух. Гельсінські угоди перетворили його на рух правозахисників. Щоб придушити в зародку опозиційні виступи, Шелест ініціює арешти.

Арешти українських дисидентів	
	Заарештовано близько тридцяти шістдесятників. У них вилучено біля 900 примірників видань самвидаву та друкарські машинки, на яких виготовляли нелегальну літературу.

	В Київському кінотеатрі "Україна" відбулась прем'єра фільму "Тіні забутих предків". Перед початком показу стрічки виступив Іван Дзюба з інформацією про таємні арешти української інтелігенції. Після завершення показу виявилось, що в залі перебували десятки агентів КДБ. Перша повоєнна акція громадської непокори в СРСР була придушена. Правда, реакція на неї з боку влади була не дуже жорсткою і обмежилась звільненням з роботи тих, хто брав участь у акції.	
	Нова хвиля арештів дисидентів. В історію увійшла під назвою "великий погром". Заарештовано В.Чорновола, І.Геля, І.Світличного, Є.Сверстюка, В.Стуса та ін.	Ув'язнено близько 100 осіб. Чистка в АН УРСР, навчальних закладах, творчих спілках і т.д.
	Другий етап репресій "великого погрому".	
	Арешти продовжуються. В червні заарештовано учасника правозахисного руху, журналіста, перекладача Валерія Марченка.	

Основні дисидентські праці (видання)	
Автор (видавець)	Назва, суть
	Ця праця стала маніфестом українських дисидентів і найважливішим документом українського самвидаву. І.Дзюба не відходив від комуністичної ідеології. Але у книжці показувалася дискримінація українського народу в економічній, політичній, культурній і мовній сферах. Критикувалися: ідея майбутнього злиття націй за настання комунізму, міф про цивілізаторську місію росіян щодо інших народів СРСР, теза про добровільність територіальних "возз'єднань" під час виникнення та розширення Російської імперії. Рукопис Дзюби потрапив за кордон і 1968 р. був виданий у Мюнхені. Після цього книга розповсюдилася по світу. Сам автор рукописи праці у 1965 р. відправив Шелесту та Щербицькому, пізніше – Брежнєву.
Михайло Брайчевський	У написаній 1966 р. статті автор розмірковував, як оцінювати "входження" України до Російської держави за Переяславською угодою 1654 р. Розкриваючи обставини виникнення терміна "возз'єднання", він показав його невідповідність попередній радянській історіографії, яка послугоувалася терміном "приєднання", а найголовніше – невідповідність фактичному стану справ. Даний трактат спочатку поширювався самвидавом, а 1972 р. вийшов брошурою у Канаді. Через цю статтю Брайчевського звільнили з Інституту історії АН УРСР, а згодом – і з Інституту археології АН УРСР.
	Журнал з'явився на початку 1970-х рр. у Львові. Це видання стало першим позацензурним в Україні. Ініціатором і головним редактором був В.Чорновіл. У віснику подавалася інформація про репресії, факти шовінізму й українофобії, становище українських політв'язнів, акції протесту тощо. Редколегія підкреслювала, що журнал не є антикомуністичним або антирадянським, а цілком легальним конституційним виданням. Проте він створювався на друкарській машинці на цигарковому папері й поширювався підпільно. Упродовж 1970-1971 рр. В.Чорноволу вдалося випустити п'ять номерів журналу. Шостий випуск з'явився в Києві 1972 р. Його підготували співробітники Інституту філософії АН УРСР В.Лісовий і Є.Пронюк. В.Чорновола в цей час уже заарештували.

Українська громадська група сприяння виконанню Гельсінських угод (УГГ)		
Дата	Подія	
	Радянською пресою опубліковано текст Заключного акта Гельсінської наради з питань безпеки та співробітництва в Європі, зокрема й так звані гуманітарні статті. Серед них була стаття про неприпустимість переслідування громадян за їхні політичні переконання. Спираючись на цю норму, яку публічно визнало вище керівництво СРСР, дисиденти зробили спробу легально обстоювати право на інакомислення. Дисидентський рух трансформувався у правозахисний.	
	Російський академік Андрій Сахаров оголосив про створення у Москві Групи сприяння виконанню Гельсінських угод. Дисиденти, які увійшли до неї, зобов'язалися стежити за тим, як уряд СРСР дотримується гуманітарних статей Заключного акта.	
	У Києві створено Українську громадську групу сприяння виконанню Гельсінських угод (Українська Гельсінська група або УГГ). Фундаторами стали письменник Микола Руденко (голова), письменник, колишній політв'язень сталінських таборів Олесь Бердник, генерал-майор Петро Григоренко, Левко Лук'яненко, Олекса Тихий та ін. За головне завдання УГГ поставила ознайомлення урядів країн-учасниць і світової громадськості з фактами порушень на терені України Загальної декларації прав людини та гуманітарних статей, прийнятих Гельсінською нарадою.	
	Початок ув'язнення членів УГГ. Але арешти не спричинили знищення або самоліквідації (як це сталося з російською групою) організації. У кінці 1970-х – на початку 1980-х рр. до УГГ увійшли нові члени.	

Спротив кримських татар

Після того як Сталін у 1944 р. депортував кримських татар із Кримського півострова до Середньої Азії, звинувативши їх у колабораціонізмі, основною метою цього народу стало повернення на батьківщину. До 1956 р. кримські татари мали статус спецпереселенців: обмежувались у правах, зокрема їм заборонялось самовільно перетинати межі спецпоселення під страхом кримінального покарання за це порушення.

Дата	Подія
	До кримськотатарського національного руху активно долучається нове покоління.
	У Ташкенті виник "Союз кримськотатарської молоді за повернення на Батьківщину" (Мустафа Джемільєв, Марат Омеров, Рефат Годженів та ін.). Щоправда, він так і не зміг розгорнути повноцінну діяльність.
	Активних учасників "Союзу кримськотатарської молоді" заарештували.
	Активізація кримськотатарського національного руху нерозривно пов'язана з масовими міжнародними кампаніями на підтримку одного з його лідерів – М.Джемільєва, який неодноразово заарештовувався, провів в ув'язненні загалом 15 років, понад 300 днів голодував у Омській тюрмі.

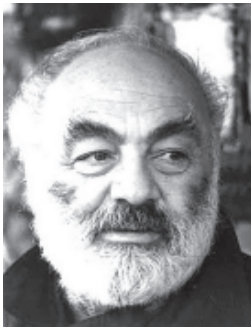
3. Наростання економічної кризи

Косигінська реформа

	Уряд СРСР очолив Олексій Косигін. Керівництво країни відмовилося від низки нововведень М.Хрущова. Зокрема, посилилася централізація в управлінні економікою – було ліквідовано ради народного господарства й відновлено галузеву систему управління промисловістю.
	Початок Косигінської реформи: розширення прав підприємств, зокрема скорочення кількості обов'язкових планових показників, недопущення зміни плану без згоди підприємств, залишення частини прибутку в їх розпорядженні. Раніше основним показником ефективності роботи підприємства була кількість виготовленої продукції, тепер – обсяг реалізованої.
	Восьма п'ятирічка. Завдяки реформам виявилась найуспішнішою (тому й називають "золотою"). Обсяг промислового виробництва в Україні збільшився наполовину. Але економіка залишалась директивною, командною. Запровадити окремі елементи ринкового регулювання в командну економіку виявилось неможливим. Після вторгнення військ СРСР у Чехословаччину (1967 р., "Празька весна") лібералізація економіки була припинена.
	Народження української атомної енергетики. У експлуатацію було введено перший енергоблок Чорнобильської атомної електростанції.
	Розвинені країни світу почали активно запроваджувати автоматизацію, роботизацію, нові ресурсозаощаджувальні технології, використовувати комп'ютеризацію. Командна економіка СРСР не була придатна до залучення досягнень науково-технічного прогресу. Починається стагнація (застій) виробництва. Криза, яка насувалася на СРСР, була зумовлена вичерпанням ресурсів екстенсивного розвитку за неможливості розвиватися інтенсивно . Хоча занепад радянської індустрії загальмувала світова енергетична криза, коли ціни світового ринку на енергоносії зросли мало не вдесятеро. Завдяки нарощуванню видобутку нафти, газу і транспортуванню їх у трубопроводах із Західного Сибіру через Україну в Західну Європу продовжили агонію радянської економіки. Вона трималась виключно на "нафтодоларах".

Рівень життя населення	
■	У світовому реєстрі за показником життєвого рівня СРСР перебував у групі слаборозвинених країн, на місцях після п'ятдесятого (це приховувалось).
■	Зниження купівельної спроможності рубля.
■	Дефіцит товарів (черги за дефіцитом стали найхарактернішою рисою радянського побуту 1970-1980-х рр.).
■	Темпи будівництва житла не змінились, але через урбанізацію його катастрофічно не вистачало.
■	За кількістю медичного персоналу і за кількістю місць у лікарнях на душу населення СРСР посідав перші місця у світі, але технічна оснащеність медзакладів – незадовільна.

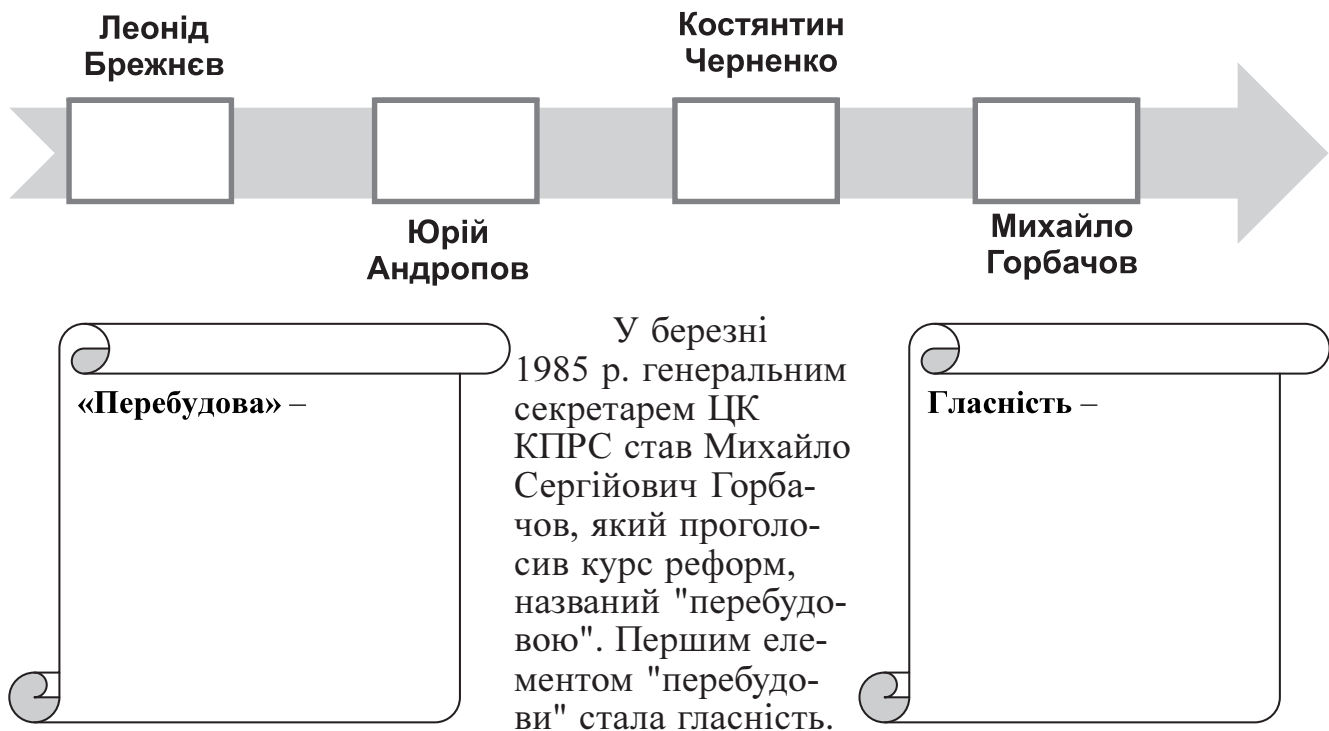
4. Освіта, наука, література та мистецтво

Освіта	Кількість дітей зменшувалась. Русифікація. 1978 р. ЦК КПРС видав постанову "Про подальше вдосконалення вивчення і викладання російської мови в союзних республіках".
Наука	1970-1980-ті рр. були періодом стрімкого розвитку Академії наук УРСР майже за всіма напрямками знань. Упродовж 1966–1985 рр. АН УРСР поповнилася двома десятками наукових інститутів. Плідно працював Київський авіаційний завод під керівництвом Олега Антонова. У 1959–1978 рр. він випускав пасажирський літак Ан-24, упродовж 1969-1985 рр. – транспортний літак Ан-26.
Література	■ На початку 1968 р. найіменитіший з когорти українських літераторів письменник Олесь Гончар уперше опублікував свій новий твір – роман "Собор". Почалися цькування. 1971 р. його усунуто від керівництва спілкою письменників. ■ Тільки 1979 р. побачив друком світ роман у віршах "Маруся Чурай" Ліни Костенко. ■ 1981 р. видано книгу Василя Симоненка "Лебеді материнства". ■ Боротьбу з режимом проводив Василь Стус.
Кіно	 Найяскравіша українська кінокартина "застою" – "Тіні забутих предків", сценарій якої написано за однойменною повістю М.Коцюбинського. Режисер – Сергій Параджанов. Головного героя в ній блискуче зіграв тоді ще невідомий актор Іван Миколайчук (потім чудові ролі у фільмах "Сон", "Білий птах з чорною ознакою", "Пропала грамота" та ін., дві режисерські роботи, зокрема "Вавилон ХХ"). Після описаної вище прем'єри, стрічку зняли з прокату на двадцять років. Згодом за дисидентську діяльність С. Параджанова на півтора десятиліття відлучили від кіно. В роки "застою" засяяла режисерська зірка талановитого актора Леоніда Бикова, що знімає чудові військові стрічки "В бій ідуть лише старі" (1973) та "Ати-бати йшли солдати" (1976), в яких виконує головні ролі. У віці 50 років він трагічно загинув у автокатастрофі, за однією із версій, аварія була підлаштована спецслужбами СРСР.

Театр	Кількість театрів зросла і в середині 1980-х рр. сягнула дев'яти десятків. Перед постановкою кожну п'єсу дивилася комісія чиновників, наділених правом схвалювати або забороняти. Найяскравішими серед театральних зірок України були: В.Добровольський, О.Кусенко, А.Роговцева, Н.Ужвій.
Музика	Найвідомішими за межами України професійними колективами були Заслужений державний хор ім. Г.Верьовки, Заслужена академічна хорова капела "Думка", Заслужений ансамбль танцю ім. П.Вірського. У 1970-х рр. створено багато нових філармонічних колективів, сотні самодіяльних симфонічних і духових оркестрів. Одним із основоположників української естрадної музики був Володимир Івасюк. Автор понад 100 пісень. Усенародно популярними стали "Я піду в далекі гори", "Червона рута", "Водограй". В травні 1979 В.Івасюка було знайдено повішеним у лісі поблизу Львова. Офіційна версія – самогубство. Але більш за все до його смерті причетні органи КДБ, які її організували на замовлення вищого керівництва СРСР. Похорон Володимира Івасюка перетворився на масову акцію протесту проти радянської влади.
Образотворче мистецтво	З доробку художників періоду "застою" збереглося мало. Вони переважно створювали те, що їм замовляли: портрети передовиків виробництва, панорами новобудов, сюжети з історії КПРС. У творах М. Глуценка, М. Дерегуса, В. Шаталіна, Т. Яблонської, виконаних з високою художньою майстерністю, здебільшого оспівано природу й побут людей. На добу "застою" припадає розквіт творчості Марії Приймаченко. Не маючи професійної освіти, вона виробила власну художню систему в так званому наївному мистецтві, одному з напрямів примітивізму. Створювала композиції з рослинними й анімалістичними мотивами фольклорного характеру. "Горохового звіра" вважають справжнім шедевром М. Приймаченко.
Скульптура	Скульптори-монументалісти могли реалізувати лише ті задуми, які фігурували в планах так званої монументальної пропаганди. Наймасовіше тиражувалися пам'ятники В.Леніну. У 1982 р. урочисто святкували 1500-ліття Києва. Столиця збагатилася різноманітними меморіальними спорудами. Серед них і пам'ятний знак на честь заснування Києва, що зображує трьох братів – Кия, Щека, Хорива та їхню сестру Либідь. На схилах Дніпра, біля площі, якою закінчувався Хрещатик (тепер Європейська), споруджено величезну арку "дружби народів", що символізувала "братерське єднання російського та українського народів". У Києві її називали "ярмом". З 14 травня 2022 р., після демонтажу однієї зі скульптур, перейменована на Арку Свободи українського народу.

Відновлення незалежності України (1985 – 1991 рр.)

1. Початок "перебудови"

Не всі підтримали ідею "перебудови". Фактично почалась боротьба між консерваторами (не бажали нічого змінювати) та реформаторами (виступали за зміни). Українська влада, на чолі з Щербицьким, увійшла в когорту перших. Журналісти охрестили УРСР "_____". Зміни настали тільки після усунення В.Щербицького від влади у вересні 1989 р. Тоді ж республіканську партійну організацію очолив Володимир Івашко.

Одним із проявів політики гласності було відродження пам'яті про Голодомор 1932 – 1933 рр., що до цього було із розряду "табу". Це стало можливим завдяки українській діаспорі у США. 1986 р. там побачило світ дослідження Роберта Конквеста "_____". За ініціати́ви В.Івашка 1990 р. в УРСР видано книгу "Голод 1932-1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів".

Політика нового мислення –

Дата	Подія
	З приходом М.Горбачова до влади, він довідується таємну інформацію, що на ВПК СРСР витрачає близько половини валового суспільного продукту. Він розуміє, що без припинення гонки озброєнь жодну реформу в країні не вдасться виконати.
	Валовий суспільний продукт (ВСП) – це вартість створених у суспільстві матеріальних благ, які використовують на задоволення матеріальних потреб населення.
	Три зустрічі лідерів США (Рональд Рейган) та СРСР. Наслідок: угода про знищення ядерних ракет малого та середнього радіусу дії.
	Вийшла книга М.Горбачова "Перебудова і нове мислення для нашої країни і для всього світу". Головні ідеї: скорочення витрат на озброєння; кредити на імпорт західного зерна; закупівля сучасної техніки та технологій.
	Виведення військ СРСР з Афганістану.
	Ліквідація військової частини Організації Варшавського договору (ОВД).
	Зі згоди СРСР відбулося об'єднання Німеччини (ФРН і НДР. НДР раніше відносилась до соціалістичного табору). Цим покладено кінець "холодній війні".
	Припинення існування Ради економічної взаємодопомоги (РЕВ).
	Повне припинення існування ОВД (ліквідація його політичної частини).

2. Соціально-економічне становище

Політика "прискорення"	
	Політика, яка передбачала розроблення довготривалих заходів, спрямованих на прискорений соціально-економічний розвиток країни, широке впровадження досягнень НТР, реорганізацію управлінської структури, пріоритетний розвиток машинобудування, на основі чого вирішити традиційні соціальні проблеми – житлову, продовольчу, забезпечення населення товарами повсякденного вжитку тощо. В кінцевому випадку, гасло "прискорення" не спрацювало.
	У квітні 1985 р. М.Горбачов поставив на розгляд політбюро ЦК КПРС питання "Про боротьбу з пияцтвом і алкоголізмом". Але боротьба з цим соціальним лихом не мала відчутних результатів. В Україні за другу половину 1985 р. кількість торговельних закладів, які реалізували спиртні напої, зменшилася вдвічі. На мільйони винних у порушенні антиалкогольного законодавства, накладали адміністративні стягнення. Міліція вилучила у населення 418 тис. самогонних пристроїв (за часів антиалкогольної кампанії процвітало самогоноваріння). Були вирубані найкращі виноградники Закарпаття і Криму.
	У травні 1986 р. стартувала кампанія боротьби з нетрудовими доходами. Нетрудовими вважалися ті доходи, які отримувалися поза сферою командної економіки. Спеціальні комісії обмірювали будиночки на дачних ділянках і змушували руйнувати приміщення, параметри яких перевищували встановлені норми. Переслідували людей, що бажали заробити ремонтом житла, пошиттям одягу, наданням населенню інших послуг. Штрафували господинь, які продавали в невстановлених місцях щось вирощене на присадибних ділянках або зібране в лісі. Щоправда, у листопаді 1986 р., Верховна Рада СРСР проголосувала за закон протилежного змісту – "Про індивідуальну трудову діяльність".

Невдача реформ	
Промисловість	Сільське господарство
Основна ідея економічної реформи полягала в поєднанні централізованого директивного планування з наданням підприємствам певної свободи дій. Ступінь свободи визначався трьома "С": _____. 30 червня 1987 р. Верховна Рада СРСР ухвалила "Закон про державне підприємство". Підприємства отримали можливість самостійно планувати виробничу діяльність у визначених межах. Вони здобули право укладати контракти зі своїми постачальниками й споживачами, встановлювати прямі, без посередництва Держплану, зв'язки з іншими підприємствами. У деяких галузях їм навіть дозволялося вступати у прямий контакт з іноземними фірмами. Однак... Підприємства справді стали самостійнішими, але почали ухилятися від виробництва тієї продукції, яка була невигідною. Натомість нарощували виробництво вигідної, але непотрібної споживачам продукції. Реформа поглибила процеси розбалансування економіки.	Для вдосконалення функціонування колгоспно-радгоспної системи приймається постанова "Про подальше вдосконалення економічного механізму господарювання в агропромисловому комплексі країни". Жорсткий контроль в цій сфері не дав позитивного результату. Тоді у березні 1988 р. було прийнято нове положення про колгоспи, яке допускало можливість існування орендних відносин. Колгоспним сім'ям надавалося право брати землю в оренду на тривалий термін (до 50 років) і розпоряджатися виробленою продукцією на власний розсуд. Однак серед колгоспників знайшлися лише одиниці, які зважилися на самостійне господарювання в умовах браку малогабаритної сільськогосподарської техніки та інфраструктури, за допомогою якої можна надавати вирощеній продукції товарного вигляду й реалізувати її. Місцева адміністрація, керівники колгоспів і радгоспів сприймали появу орендарів-фермерів як виклик своїй безконтрольній владі на селі. Тому вони всіляко гальмували поширення орендних відносин.
Кооперативи	
У травні 1988 р. ухвалено Закон "Про кооперацію в СРСР". Людям, які об'єднувалися в зареєстровані державними установами кооперативи, дозволялася підприємницька діяльність, здебільшого у сфері громадського харчування та послуг. Це був перший крок входження Радянського Союзу в ринкову економіку. Межі легального приватного сектора охоплювали виробництво трьох десятків видів товарів і послуг. Доходи тих, хто бажав мати свій бізнес, обкладалися 65-відсотковим податком, але це не ставало на перешкоді. Наприкінці 1980-х рр. в українських кооперативах працювало приблизно 700 тис. осіб.	

Падіння рівня життя населення
Поглиблення економічної кризи наприкінці 1980-х рр. відсунуло СРСР на 77-ме місце у світі за рівнем споживання товарів та послуг на душу населення.
В Україні продовольче становище було дещо кращим, ніж у багатьох інших республіках СРСР, але в кінці 1980-х рр. дефіцитом стало майже все. З осені 1990 р. в Україні запровадили продаж продовольчих і промислових товарів за картками споживача з купонами.
Рубель знецінювався. Правлячим колам зарплата збільшувалась, масам простого народу – ні. Це викликало напругу та падіння авторитету влади.
Між підприємствами поширюється бартерний обмін (продукцією).
Фактично розпадалася система охорони здоров'я. На початку 1990-х рр. Україна була забезпечена медикаментами й медичною апаратурою лише на третину потреб.
З огляду на стрімкий розлад управління виробництвом і занепад галузей економіки Верховна Рада УРСР 3 серпня 1990 р. ухвалила Закон "_____".

Чорнобильська катастрофа			
	Функціонування Чорнобильської атомної станції		
Запуск блоків			
I	II	III	IV
	Найбільша в історії людства техногенна катастрофа. Вибухнув четвертий реактор Чорнобильської АЕС.		
Постраждали			
Забруднено			
Площа забруднення			
Витрати			
Керівництво СРСР намагалось приховати, а потім і применшити наслідки катастрофи. Горбачов навіть заставив Щербицького проводити масову першотравневу демонстрацію в Києві. Зрештою громадяни переконалися, що правління СРСР бездарне і життя простих людей ні в що не ставить. Це призвело до розпаду СРСР та сформувало усвідомлення необхідності здобуття Україною незалежності. До того ж вибух на ЧАЕС призвів до краху радянської економіки.			

4. Зростання суспільно-політичної активності громадян

Виникнення неформальних організацій	
Неформальними їх назвали тому, що вони створювалися без узгодження з владою. Ці організації не були протизаконними, оскільки громадяни за всіма радянськими конституціями мали право на заснування об'єднань, союзів і спілок. Утім, ця конституційна норма (як і багато інших) до лібералізації режиму не діяла.	
Дата	Подія
	У Києві створено Український культурологічний клуб (УКК) .
	Відновилося видання журналу "Український вісник" , В.Чорновіл знову очолив журнал. Тепер це було перше в Україні легальне незалежне громадсько-політичне видання.
	У Львові заявило про початок діяльності Товариство Лева .
	У Львові І.Калинець, М.Осадчий, М.Руденко, Є.Сверстюк, І.Світличний та інші створили Українську асоціацію незалежної творчої інтелігенції (УАНТІ) .
	Реакцією на катастрофічні наслідки Чорнобильської катастрофи стало заснування екологічної асоціації "Зелений світ" .

	На основі Української Гельсінської групи (УГГ) сформувалася організація республіканського масштабу – Українська Гельсінська спілка (УГС). Її лідером став Л.Лук'яненко.
	Створено Товариство української мови ім. Т. Шевченка . За безпосередньої участі цієї організації і під тиском громадськості в жовтні 1989 р. Верховна Рада УРСР ухвалила Закон "Про мови в Українській РСР" . Цей документ юридично закріплював державний статус української мови.
	У Львові, Києві, Вінниці, Хмельницькому пройшли перші масові мітинги неформальних об'єднань.

Наймасовіша неформальна організація – _____	
Влада УРСР на чолі з Щербицьким робила все можливе аби не допустити масової громадської організації, яка б стала альтернативою партії.	
	Компартійний комітет Спілки письменників України створив ініціативну групу сприяння перебудові на чолі з Іваном Драчем. Вона розпочала роботу з формування непартійної масової організації.
	У Києві відбувся установчий з'їзд Народного руху України за перебудову. Головою обрано І.Драча, керівником секретаріату – М.Гориня.
	У газеті "Літературна Україна" оприлюднено програму НРУ, яку ухвалив установчий з'їзд. Вона не містила вимог негайного здобуття незалежності України й орієнтувала на підтримку тих реформаторських сил у КПРС, які проводили політику "перебудови".
	Найпотужніша та найзначніша акція НРУ "Українська хвиля", організована на відзначення річниці возз'єднання УНР і ЗУНР 22 січня 1919 р. Утворено "живий ланцюг" між Києвом та Львовом, що символізував єдність українців Заходу і Сходу.

Відновлення Кримської АРСР	
	Створено громадсько-політичну Організацію кримськотатарського національного руху (ОКНР). Її головою став _____.
	Народний рух України за перебудову звернувся до всіх громадян України із закликом допомогти кримським татарам відродити їхню автономію, культуру, освітню мережу, державність.
	Під тиском численних акцій влада була змушена дозволити кримським татарам повернутися на історичну батьківщину. Хоча перешкоди ця ж сама влада робила суттєві. Не дивлячись на них, влітку 1991 р. на Кримському півострові вже проживало близько 135 тис. кримських татар.
	Кримська обласна рада ухвалила декларацію про державний і правовий статус Криму, в якій призначила референдум серед кримчан щодо відновлення Кримської АРСР.
	Більше 94% учасників референдуму висловились за відновлення Кримської АРСР як суб'єкта СРСР і учасника союзного договору.

	Керуючись підсумками референдуму, Верховна Рада УРСР прийняла Закон "Про відновлення Кримської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки", згідно статті 1 якого Кримська АРСР проголошувалась у межах території Кримської області у складі Української РСР.
	Початок роботи першого, після 1917 р., загальнонаціонального Курултая (з'їзд, де вирішують найважливіші проблеми).
	Курултай опублікував Декларацію про національний суверенітет кримськотатарського народу , проголосив утворення _____ (аналог парламенту).

Релігійне життя	
У середині 1980-х рр. майже всі легальні церковні громади представляли Російську православну церкву (РПЦ). Радянська влада переслідувала її, але водночас і надавала можливість діяти під своїм контролем (з боку рад у справах релігії при урядах союзних республік й КДБ). В Україні РПЦ мала удвічі більшу мережу громад, ніж у Росії. Майже половина православних церков перебували в західних областях, де рівень релігійності населення був особливо високим. Парафії цього регіону дісталися РПЦ після заборони в 1946 р. греко-католицької церкви.	
	Розпочався рух за легалізацію Української греко-католицької церкви. Вихід УГКЦ з підпілля. Громадськість звертається до радянського уряду з вимогою зареєструвати церкву.
	Під час візиту до Ватикану (зустріч з Папою Римським Іваном Палом II) Горбачов заявив про скасування заборони УГКЦ.
	З еміграції повернувся наступник Йосипа Сліпого, митрополит УГКЦ Мирослав Любачівський.
	У Києві відбувся Всеукраїнський православний собор. Він затвердив відродження Української автокефальної православної церкви (УАПЦ) і обрав патріархом Київським і всієї Русі-України керівника Північноамериканської митрополії УАПЦ митрополита Мстислава (Скрипника). Патріарх Мстислав об'єднав УАПЦ в Україні з УАПЦ у США та діаспорі.
	Архієрейський собор РПЦ, який зібрався в Москві, пішов на певні поступки православним ієрархам України. Єпархії, громади й монастирі на території УРСР були виділені в окрему адміністративну одиницю – екзархат. Екзархат набув самостійності в управлінні й почав іменуватися Українською православною церквою (УПЦ). Щоправда, РПЦ залишила за собою можливість втручатися у будь-які питання церковного життя.

4. Суверенізація УРСР

Конституційна реформа	
	Конституційна реформа, за якою вся повнота влади передавалася радам. Партійні органи мали залишити за собою лише ідеологічні функції. Виборча процедура змінювалася: дві третини депутатів (1500) обиралися на прямих виборах із довільною кількістю кандидатів на одне депутатське місце, а одна третина (750) висувалася офіційно зареєстрованими організаціями – КПРС, комсомолом, профспілками і т.д.

	Вибори народних депутатів СРСР. Створено дворівневу парламентську систему: З'їзд народних депутатів СРСР і сформований з його складу таємним голосуванням постійний орган – Верховна Рада СРСР. Головою останньої став М.Горбачов.
	Перші вільні (альтернативні) вибори до Верховної Ради УРСР та місцевих рад. Вибори засвідчили, що компартійно-радянський апарат контролював ситуацію. Демократичний блок, що сформувався напередодні (осередки народного руху, УГС, "зелені" і т.д.) зазнав поразки. Номенклатура перемогла в усіх областях, окрім Львівської, Івано-Франківської та Тернопільської.

Зародження багатопартійності	
	У Львові створена Українська національна партія (УНП), але була малочисельною (на початок 1991 р. налічувала лише півтори сотні членів).
	У Києві відбувся установчий з'їзд Української республіканської партії (УРП). УРП охопила відразу майже всі області України, оскільки спиралася на осередки та кадри УГС. Основна мета: створення Української самостійної держави. У національному питанні проголошувалася рівність громадян незалежно від походження та національності. Наголошувалося право кримських татар на організоване повернення в Україну.
	У Львові сформовано Українську християнсько-демократичну партію (УХДП). Мета: досягнення політичної незалежності. Акцент на потребі відновлення національної символіки й наданні українській мові статусу державної.
	У Київському університеті ім. Т.Шевченка відбулася установча конференція Ліберально-демократичної партії .
	У Теребовлі (Тернопільська область) створено Демократичну партію України (ДемПУ).
	В Києві створено Партію зелених України .
	Засновано Партію демократичного відродження України (ПДВУ). Це була партія демократично налаштованих комуністів (кожний п'ятий її член був депутатом різного рівня рад).
На початок 1991 р., окрім КПУ (2 млн 964 тис. членів), існувало 13 партій (загальна чисельність членів – 30 тис. осіб). Але майже всі комуністи виявилися пасивними спостерігачами подій, що розгорталися на їхніх очах.	

Політичний плюралізм –

Суверенітет –

Декларація про державний суверенітет України

Після виборів у березні 1990 р. Верховна Рада УРСР уперше почала працювати як парламент – на постійній основі. В ній сформувалися два блоки: парламентська більшість "За суверенну радянську Україну" (комуністи, неофіційна назва "Група 239") на чолі з Олександром Морозом і опозиційна "Народна рада" (демократи, 126 осіб) з лідером Ігорем Юхновським. Головою парламенту обрали першого секретаря ЦК Компартії України Володимира Івашка.

М. Горбачова обрали президентом СРСР. Одночасно було скасовано 6-ту статтю Конституції СРСР, що визначала КПРС як керівну і спрямовуючу силу суспільства.

Верховна Рада Російської Федерації з ініціативи голови Бориса Єльцина ухвалила декларацію про державний суверенітет, що до подібного кроку підштовхнуло українських парламентарів.

Абсолютною більшістю голосів ухвалена **Декларація про державний суверенітет України**. В.Івашко іде у відставку.

Другий секретар ЦК КПУ Леонід Кравчук обраний новим головою Верховної Ради УРСР. Він взяв курс на реальну суверенізацію УРСР.

Революція на граніті (2 – 17 жовтня 1990 р.)

"Народна рада" в українському парламенті прагнула розпочати процес виходу із СРСР. Натомість його керівництво намагалося запобігти розпаду країни.

Через небажання ВР УРСР здійснювати перетворення починаються протести в суспільстві. Їхнім виявом стало голодування студентів на площі Революції у Києві (нині Майдан Незалежності), що увійшло в історію під назвою "_____". Нині цю подію вважають _____.

Вимоги студентів

- 1) Достроково припинити повноваження ВР УРСР і призначити нові вибори восени 1991 р. на багатопартійних засадах.
- 2) Ухвалити закон про націоналізацію майна КПУ та ЛКСМУ (комсомолу).
- 3) Не допустити підписання нового Союзного договору.
- 4) Затвердити рішення про проходження військової служби громадянами України виключно в межах республіки.
- 5) Відправити у відставку голову Ради Міністрів УРСР Віталія Масола.

В Києві відбулася 100-тисячна демонстрація на підтримку студентів-голодувальників. Мітинги й демонстрації солідарності пройшли в Донецьку, Горлівці, Херсоні, Дніпропетровську, Тернополі, Рівному, Кременчуці. У центрі Житомира, Донецька і Сум були організовані наметові містечка голодувальників.

ВР УРСР затвердила постанову, яка частково задовольнила вимоги протестувальників, після чого припинилося голодування студентської молоді.

Однак реального результату студенти досягли тільки в одному пункті: голова уряду В.Масол був звільнений, на його місце призначили першого заступника – Вітольда Фокіна.

5. Утвердження незалежності України

Консервативні сили КПРС і ВР СРСР боролися за збереження радянської держави, яка фактично була унітарною. Вони погоджувалися лише на "оновлення" або "вдосконалення" Союзу. Республіки ж вимагали перетворення СРСР на справжню федерацію або навіть конфедерацію.			
Унітарна держава –	Федерація –		Конфедерація –
Хід подій 1991 р.			
	Відбувся єдиний в історії Радянського Союзу референдум – про збереження СРСР. На нього було винесене питання: <i>"Чи вважаєте ви за необхідне збереження Союзу Радянських Соціалістичних Республік як оновленої федерації рівноправних суверенних республік, у якій будуть повною мірою гарантуватися права і свободи людини будь-якої національності"</i> .		
"За" відповіли:			
Загалом в СРСР	Україна	Білорусія	Росія
	Л. Кравчук до загальносоюзного додає запитання республіканського значення: <i>"Чи згодні ви з тим, що Україна має бути у складі Союзу радянських суверенних держав на засадах Декларації про державний суверенітет України?"</i> . Позитивно на нього відповіли 80,2% жителів УРСР.		
	Найближчі підлеглі президента СРСР, які обіймали головні посади в союзних структурах, ізолювали його в кримській резиденції й зробили спробу державного перевороту. Вони утворили ДКНС (рос. ГКЧП – Государственный комитет по чрезвычайному положению), щоб не допустити розпаду СРСР.		
	Демократична опозиція УРСР організувала мітинги проти ДКНС в Луцьку, Івано-Франківську, Житомирі, Харкові, Чернігові та Києві. Хоча секретаріат ЦК КПУ надіслав таємні інструкції керівникам обласних і міських організацій із вказівками про беззастережну підтримку заколотників.		
	Л. Кравчук наважився визнати ДКНС незаконним. Путч в Москві не вдався.		

	Вранці в Києві відкрилася позачергова сесія Верховної Ради України. Виступаючи від імені "Народної ради", І. Юхновський запропонував проголосити акт, у якому зафіксувати незалежний статус України. Увечері Л. Кравчук виніс на голосування проект Акта проголошення незалежності України. "За" проголосувала конституційна більшість – 346 депутатів.	
Акт проголошення незалежності України		
<i>"Виходячи зі смертельної небезпеки, яка нависла була над Україною у зв'язку з державним переворотом у СРСР 19 серпня 1991 р., – продовжуючи тисячолітню традицію державотворення в Україні, – виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами, – здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто проголошує незалежність України та створення самостійної Української держави – України. Територія України є неподільною і недоторканною. Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України".</i>		
	ВР видала указ про тимчасове припинення діяльності КПУ.	
	Створена Президією ВР комісія довела участь партапарату в підготовці та здійсненні путчу, Л.Кравчук підписав указ про заборону діяльності Комуністичної партії Радянського Союзу на території України.	
	Відбулися референдум щодо незалежності та вибори Президента України	
<i>Референдум</i>		<i>Вибори Президента</i>
У бюлетень внесено текст Акта, ухваленого ВР 24 серпня, і запитання: <i>"Чи підтверджуєте ви Акт проголошення незалежності України?"</i>. У голосуванні взяло участь 31 млн 891,7 тис. громадян, тобто 84,2% від загальної кількості осіб, внесених до списків. Підтвердили незалежність 90,3%.		У голосуванні на виборах Президента України взяли участь 31 млн 892,4 тис. осіб. До бюлетеня включено шість кандидатів: В. Гриньов, Л. Кравчук, Л. Лук'яненко, Л. Табурянський, В. Чорновіл та І. Юхновський. За Кравчука проголосувало 61,8% громадян.
	На урочистому засіданні Верховної Ради Л.Кравчук склав присягу на родові України.	
	Президент РФ Б.Єльцин, Президент України Л.Кравчук і голова ВР Білорусі С.Шушкевич зібралися в Біловезькій Пущі під Мінськом і заявили, що СРСР припиняє своє існування. Тоді ж підписана угода про Співдружність Незалежних Держав (СНД).	
	О 19.00 за московським часом виступ по телебаченні Горбачова, де він оголосив про припинення своєї діяльності на посаді президента СРСР.	

Становлення України як незалежної держави

1. Державотворчі процеси та стан економіки

Державотворчий процес 1991-1996 рр.	
	ВР УРСР ухвалила закон про запровадження посади Президента України.
	Ухвалено постанову ВР "Про створення Служби національної безпеки України".
	Прийнято Закон "Про громадянство України". Він не передбачав подвійного громадянства.
	Прийнято закони "Про Національну гвардію України", "Про державний кордон України", "Про Прикордонні війська України".
	ВР ухвалила Закон "Про Збройні Сили України". Керівництву України не вдалося вплинути на командування Чорноморського флоту, який майже цілком перебував на українських військово-морських базах, щоб флот служив новій державі.
	Президія ВР України видала указ "Про Державний гімн України". Приймалася музична редакція національного гімну "_____", автором якої був композитор Михайло Вербицький.
	Синьо-жовтий прапор затверджений як Державний прапор України.
	Знак князя Володимира Великого (тризуб) затверджено як малий герб України. Зазначалося, що тризуб є основним елементом майбутнього великого Державного герба України.
Невизначеність розподілу владних повноважень між президентом України і Верховною Радою призводила до постійного тертя. Їхнє протистояння на тлі всеохоплюючої кризи закінчилося рішенням обох сторін достроково припинити повноваження.	
У березні й квітні 1994 р. відбулися вибори до Верховної Ради України. Вони вперше проводилися на багатопартійній основі, але за мажоритарною системою. Понад половину мандатів, здобутих партіями на виборах до парламенту, припало на КПУ, яка у червні 1993 р. була відновлена у Донецьку. (Першим секретарем ЦК КПУ обрали П.Симоненка).	Влітку 1994 р. відбулися позачергові вибори Президента України. Ним став Леонід Кучма.
Мажоритарна система – 	
	Прийняття Конституції України. До цього чинною була Конституція УРСР від 1978 р., в яку внесли понад 200 поправок.

Економіка	
Україна успадкувала економічну кризу від радянських часів. Однак тяжкий стан економіки спричинили і власні невдачі молодій державі. Надто тісно пов'язане з російською економікою, українське господарство змушене було пасти задніх. Лібералізація цін в Росії призвела до росту цін на газ та нафту в Україні (за 1992 рік газ подорожчав у 100, а нафта у 300 разів). Зростання цін на енергоносії призвело до інфляції.	
	Введено купонокарбованці як попередники повноцінної національної валюти – гривні. За рік вони знецінилися у 21 раз, за 1993 р. – у 103 рази. В ті часи такої гіперінфляції не спостерігалось в жодній країні світу.
	Нацбанк України започаткував дефляційну політику. Але приборкання інфляції досягалося через штучне затримання виплат зарплатні, пенсій, інших соціальних видатків, зростання неплатежів за товари й послуги.
	Ситуація в економіці невпинно погіршувалася, курс купонокарбованця стрімко падав. У травні в обігу з'явилася купюра в 1 мільйон, реальна вартість якої не перевищувала 6,8 долара. Щоб перешкодити знеціненню купонокарбованця, уряд запровадив фіксований курс купонів щодо долара і рубля. Але це призвело лише до зростання тіньової економіки, колосального посилення корупції в управлінському апараті й відпливу вітчизняних капіталів за кордон.
	З'явилися ознаки економічної стабілізації, була подолана інфляція. Наслідком цих сприятливих зрушень стала грошова реформа.
	В обіг запроваджена гривня.
	Здійснюється сертифікатна приватизація. 19 млн громадян України одержали приватизаційні майнові сертифікати (ваучери), тобто формально стали акціонерами приватних компаній. За цей час було приватизовано майже 50 тис. об'єктів, з-поміж них понад 11 тис. середніх і великих підприємств.
	В Україні почалася грошова приватизація. Вона мала істотні переваги перед сертифікатною, проте в українських умовах негайно обросла тіньовими схемами, у яких брали участь представники владної верхівки. Потенційні власники, зазвичай фінансово-промислові групи олігархічного походження. Приватизацію за участю олігархічного капіталу в народі називали "прихвати́зацією".
Початок 2000-х рр.	Інфляцію майже приборкано. Початок зростання реальної зарплати.
Терміни	
Корупція –	
Інфляція –	
Дефляція –	

Гіперінфляція –
Приватизація –
Тіньова економіка –
Олігарх –

Зміни в сільському господарстві	
	Земля оголошена об'єктом реформи.
	Початок перетворення колгоспів на асоціації та колективні сільськогосподарські підприємства (КСП).
	Реформувалося 94% колгоспів. Здійснено паювання майна – надання права власності на частку майна (пай) членам колгоспів. Селяни могли використати земельний пай для заснування фермерського господарства або здавати в оренду КСП. Фермерські господарства не засновували через відсутність техніки та стартового капіталу.
	Вийшов указ Президента України "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки", реалізація якого забезпечила остаточну ліквідацію колгоспно-радгоспного ладу й зростання виробництва валової сільськогосподарської продукції.

2. Міжнародні відносини України

Україна – США – НАТО – ЄС	
	Україна стала членом Конференції з безпеки та співробітництва в Європі (з 1995 р. – _____).

Ядерна зброя	
	У Лісабоні Україна разом з делегаціями Росії, Білорусі та Казахстану підписала протокол до договору між СРСР і США від 31 липня 1991 р. про скорочення й обмеження стратегічних наступальних озброєнь (_____).
	Парламент ухвалив Закон України "Про приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 р."
	У Будапешті президенти США і РФ, прем'єр-міністр Великої Британії надали Україні гарантії безпеки з приводу набуття нею без'ядерного статусу (_____). Зокрема, вони зобов'язалися поважати незалежність і суверенітет та чинні кордони України, утримуватися від економічного тиску, спрямованого на те, щоб підкорити власним інтересам здійснення Україною прав, притаманних її суверенітету, й у такий спосіб отримати будь-які переваги. Пізніше до меморандуму приєдналися Китай та Франція, але з певними застереженнями.
	Україна офіційно втратила статус держави, що має ядерну зброю.
	8 літаків Ту-160 та 3 літаки Ту-95МС Україна віддала за газові борги Росії. Потім було знищено ще 9 літаків Ту-160 та 21 літак Ту-95МС (по одному зразку із них залишилось у музеї дальньої авіації міста Полтава).
Після розпаду СРСР, Україна стала власницею третього у світі за потужністю ракетно-ядерного потенціалу. Склад: 176 міжконтинентальних балістичних ракет (1200 боеголовок), 41 бомбардувальник стратегічної авіації (650 шт. боекомплект), понад 2,5 тис. тактичних ракет.	
США	
У перші роки незалежності американська адміністрація ставилася до України дуже стримано. Відмова від ядерної зброї й визначення статусу України як неядерної держави змінили відносини із США. Під час візиту в листопаді 1994 р. Л. Кучма підписав _____.	
Поступово, однак, США розчарувалися в можливостях і перспективах на українських теренах, і це позначилося передусім на скороченні обсягів фінансової допомоги. Місцеві олігархи створювали несприятливі умови для американських бізнес-партнерів. Все частіше лунали сигнали про "нецільове використання" американської фінансової допомоги.	
НАТО	
	НАТО ініціювало програму "Партнерство заради миру" (ПЗМ), Україна першою з країн СНД приєдналася до неї.
	Альянс відкрив у Києві Центр інформації та документації, а Україна – своє представництво у штаб-квартирі НАТО.
	Під час саміту країн-членів НАТО в Мадриді було підписано Хартію про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору .
	На саміті НАТО в Стамбулі Л.Кучма визнав, що Україна не відповідає критеріям членства в Альянсі.
	Президент переглянув Воєнну доктрину України, скасувавши пункт про майбутній вступ країни до Північноатлантичного альянсу.

Європейський Союз	
	В Люксембурзі підписано Договір про партнерство і співробітництво між Україною і Євросоюзом (набув чинності 1 березня 1998 р.)
	Вступ України до Ради Європи. Це перший важливий етап співпраці України з Європейським Союзом. Він зробив можливим прагнення наступної мети – про асоціацію з Євросоюзом і далі – про повноцінне членство в ньому.
	Під час паризького Саміту Україна – ЄС досягнуто Угоди про асоціацію України з ЄС . Вона давала змогу перейти від партнерства і співпраці до політичної асоціації та економічної інтеграції.

Україна – РФ	
	Верховна Рада РФ заявила, що документи про передання в 1954 р. Кримської області Україні не мають юридичної сили з моменту їх прийняття.
	Російський парламент ухвалив безпрецедентне рішення про надання Севастополю статусу міста РФ. Рада Безпеки ООН висловила здивування з цього приводу, а Б.Єльцин змушений був заявити про юридичну неспроможність такого рішення.
	Голови урядів України й Росії підписали угоду про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України , про параметри розподілу флоту і взаєморозрахунки, пов'язані з перебуванням російського флоту на території України. Зокрема, було домовлено, що Севастополь залишиться базою тимчасового перебування Чорноморського флоту РФ до 2017 р. на правах оренди (97 млн доларів США на рік). Плавсклад був поділений порівну, але Росія викупувала непотрібні Україні кораблі. Сума викупу й вартість 20-річної оренди бази в Севастополі покривалися боргом України за енергоносії.
	Б. Єльцин здійснив свій перший державний візит в Україну з метою підписання Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією . РФ уклала міждержавний договір, у якому було зафіксовано територіальну цілісність України і російсько-український кордон, який склався історично. _____
	У Москві відбулася неформальна зустріч чотирьох президентів: В.Путіна (Росія), Л.Кучми (Україна), Н.Назарбаєва (Казахстан) і О.Лукашенка (Білорусь). Підписано заяву "Про новий етап економічної інтеграції та про початок переговорного процесу щодо формування Єдиного економічного простору і створення єдиної регуляційної міждержавної комісії з торгівлі і тарифів". _____ Єдиний економічний простір (ЄЕП) – _____ _____
	"Тузлинська криза" . 29 вересня російська сторона почала наливати ґрунт для дамби, яка мала з'єднати Таманський півострів з піщаною косою Тузла. Цей невеликий малозаселений острів-коса є територією України. Знаючи це, представник прикордонної служби РФ заявив про намір росіян установити на Тузлі прикордонну заставу, коли дамба з'єд-

	нає її з Таманським півостровом. 30 вересня МЗС України направило Росії ноту протесту, наголосивши, що Тузла є островом, який належить Україні. За кілька днів українці облаштували на ньому прикордонну заставу. У жовтні її особисто проінспектував Л. Кучма. ВР України повторно звернулася із заявою до РФ з приводу ситуації навколо Тузли й попередила про можливий перегляд засад стратегічного партнерства. <u>23 жовтня будівництво дамби було зупинено.</u> Вважається, що дані дії РФ були важелем затягування України до євразійського геополітичного простору, або ж, і останнім часом це звучить більш ніж правдоподібно, захопити український Крим (провокуючи кризу довкола острова Тузла, російські політики перевіряли реакцію української влади, суспільства і міжнародної спільноти на потенційний територіальний конфлікт).
--	--

3. Помаранчева революція

	Президентські вибори. Основна боротьба між двома кандидатами: опозиційні сили представляв лідер блоку "Наша Україна" Віктор Ющенко; провладним кандидатом був чинний прем'єр-міністр Віктор Янукович, якого висунула Партія регіонів. У західних і центральних областях перевага була за Ющенком, у південних і східних – за Януковичем. Перший набрав 39,87% голосів, другий – 39,32%.
	Другий тур виборів. Загалом, його мав виграти В.Ющенко, якби не масові фальсифікації в деяких регіонах. На Майдані Незалежності у Києві починають збиратись прихильники опозиційного кандидата, організовується наметове містечко, розпочинається акція протесту проти фальсифікації виборів.
	Відбуваються мітинги на підтримку В. Ющенка у переважній більшості великих міст України.
	Під контроль протестувальників перейшли Будинок профспілок на Майдані Незалежності та Міжнародний центр культури і мистецтв на вулиці Інститутській. У профспілковому приміщенні розташовувався оперативний штаб, який керував організацією дій на Майдані Незалежності.

	Верховний Суд України, до якого звернулась довірена особа В.Ющенка щодо фальсифікацій у Луганській і Донецькій областях, заборонив ЦВК оприлюднювати результати виборів. Повторне голосування другого туру було призначене на 26 грудня. Починаються тривалі переговори, внаслідок яких досягнуто компромісу: з боку влади головною поступкою була згода на проведення переголосування другого туру виборів, а з боку опозиції – згода на конституційну реформу, за якою з 2006 р. Україна ставала парламентсько-президентською республікою.
	Верховна Рада України законодавчо започаткувала конституційну реформу. За нею: ✓ Кабінет Міністрів ставав вищим органом у системі органів виконавчої влади. ✓ Уряд призначався парламентом за поданням Президента України. ✓ Кандидатуру для призначення на посаду прем'єр-міністра Президент України вносив за пропозицією коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді, яка становила більшість у парламенті. ✓ Верховна Рада мала працювати не 4, а 5 років. ✓ Вибори до парламенту відбувалися на пропорційній основі. ✓ Президент здобував право достроково припинити повноваження Верховної Ради, якщо протягом одного місяця вона не змогла сформувати парламентську більшість.
	Повторне голосування другого туру. Підсумки: ✓ за В.Ющенка проголосували 15 млн 116 тис. осіб (51,99% кількості виборців, які взяли участь у голосуванні); ✓ за В.Януковича проголосували 12 млн 849 тис. осіб (44,2%). Президентом став В. Ющенко.
Помаранчева революція – це	

4. Суспільно-політичне життя України у 2005-2013 рр.

Президентство В. Ющенка	
З обранням Президентом України В.Ющенка всі очікували реформ, які змінять обличчя країни. Реформи, однак, не відбулися. Консолідації суспільства, поділеного на прибічників помаранчевого і біло-блакитного кольорів теж не сталося. Сотні кримінальних справ щодо фальсифікації президентських виборів 2004 р. були спущені на гальмах.	
	Ющенко підписав указ про призначення Юлії Тимошенко на пост виконавчої обов'язків прем'єр-міністра.
	Верховна Рада затвердила Ю.Тимошенко на посаді прем'єра. Перші її кроки на чолі уряду були успішними. Зокрема усунуто чимало бюрократичних перепон у підприємницькій діяльності, запроваджених за часів Л.Кучми. Уряд енергійно взявся за боротьбу з контрабандою, що дало змогу збільшити митні надходження і т.ін.
	Загострення конфлікту між Ю.Тимошенко й секретарем Ради національної безпеки та оборони П.Порошенком змусило В.Ющенка прийняти відставку обох.

	В. Ющенко, В. Янукович і в. о. прем'єр-міністра Юрій Єхануров підписали меморандум порозуміння між владою та опозицією (Ющенку довелося домовлятися із Януковичем, щоб Єхануров став прем'єром).
	Набула чинності конституційна реформа, затверджена парламентом під час Помаранчевої революції. Вона істотно підвищила роль партій у політичному житті. Тепер вибори до Верховної Ради мали відбуватися тільки за партійними списками. Владні повноваження Президента України суттєво скорочувалися, а повноваження прем'єр-міністра відповідно розширювалися. Поріг проходження в парламент знижувався з 4 до 3% набраних голосів.
	Під час парламентських виборів тривідсотковий бар'єр подолали п'ять політичних сил: 1) Партія регіонів з 32,14%; 2) "Блок Юлії Тимошенко" (БЮТ) з 22,29%; 3) "Наша Україна" з 13,95%; 4) соціалісти (СПУ) з 5,69%; 5) комуністи (КПУ) з 3,66% голосів. Помаранчева коаліція ("Блок Юлії Тимошенко" + "Наша Україна" + СПУ) здобула в сумі 41,93% голосів, а Партія регіонів з комуністами – 35,8%. Отже, коаліція мала запропонувати президентові кандидатуру прем'єр-міністра.
	Проте справа з розподілом посад закінчилася неочікувано: соціалісти перейшли на бік регіоналів. За це лідер соціалістів Олександр Мороз отримав посаду глави парламенту.
	О. Мороз проголосив утворення так званої антикризової коаліції на чолі з В. Януковичем.
	В. Януковича призначено прем'єр-міністром України.
	Суперечності між В. Ющенком та В. Януковичем у принципових питаннях призводять до розпуску Президентом України парламенту.
	Дострокові вибори до Верховної Ради України. Кількість депутатських місць (мандатів): 1) Партія регіонів – 174; 2) БЮТ – 156; 3) Президентський блок "Наша Україна – Народна самооборона" (НУ – НС) – 72; 4) КПУ 27; 5) Блок В.Литвина – 20.
	Створення Коаліції демократичних сил у складі 228 депутатів (БЮТ і НУ-НС).
	Головою Верховної Ради став Арсеній Яценюк.
	Призначення прем'єр-міністром України Ю. Тимошенко
	До коаліції БЮТ і НУ-НС приєднався Блок Литвина. В. Литвина цього ж дня обрали головою парламенту. Даній події передували внутрішньо-фракційні суперечності, що позначилися на роботі парламенту.
	Перший тур президентських виборів. 50% + 1 голос не набрав жодний кандидат. Тож у другий тур вийшли В. Янукович та Ю. Тимошенко.

	Другий тур виборів Президента України. Ю. Тимошенко набрала 45,47% голосів (11 млн 593 тис.), В. Янукович – 48,95% (12 млн 481 тис.).
	Інавгурація В. Януковича.

Президентство В. Януковича		
	Уряд Ю.Тимошенко відправлено у відставку. Прем'єр-міністром став Микола Азаров.	
	Конституційний Суд на закритому засіданні безпідставно скасував політичну реформу 2004 р. Україна знову перетворилася з парламентсько-президентської на президентсько-парламентську республіку.	
	Екс-прем'єр-міністра України Ю.Тимошенко засуджено до 7 років ув'язнення за звинуваченням у перевищенні влади під час укладання газових контрактів із Росією 2009 р.	
	Засудження екс-міністра внутрішніх справ України Юрія Луценка до 4 років ув'язнення з конфіскацією майна	
	Парламентські вибори за новими правилами. Голоси: 1) Партія регіонів (30% голосів); 2)"Батьківщина" на чолі з Ю.Тимошенко (25,5%); 3) "Удар" В.Кличка (14%); 4) Компартія України (13,3%); 5) "Свобода" (10,4%). Маючи в сумі 49,9% голосів, три опозиційні політсили ("Батьківщина", "Удар", "Свобода") одержували в парламенті більшість завдяки голосам, поданим за партії, які не подолали встановленого прохідного бар'єра. Але більша частина депутатів-мажоритарників, чий бізнесові інтереси залежали від влади, приєдналися до провладної коаліції. Використання адміністративного ресурсу допомогло Партії регіонів сформуванню пропрезидентську більшість і в обласних (крім трьох областей).	
Методи "впливу" Януковича та компанії: ✓ Підкуп (зокрема скуповування депутатів, перетягання до провладної коаліції); ✓ Шантаж; ✓ Політична розправа (політичні противники притягувались до кримінальної відповідальності). Погіршення становища ✓ Економічне (у 2013 р. Україна посіла 161-ше місце з 177 країн, що увійшли до рейтингу економічної свободи. Цей показник був найгіршим серед 43 європейських країн. Усі сфери просякнуто корупцією); ✓ Політичне (в право вибору не вірила третина українського населення).		

Творення нової України

1. Революція Гідності

Перемовини щодо асоціації з Євросоюзом тривали ще з часів президентства В.Ющенка і продовжилися за каденції В. Януковича – з 2007 по 2012 рр. 30 березня 2012 р. глави делегацій України й усіх країн Євросоюзу попередньо підписали угоду. Остатонє підписання її мало відбутися в листопаді 2013 р. на зустрічі голів урядів Євросоюзу у Вільнюсі. За лічені тижні до саміту у Вільнюсі ситуація докорінно змінилася. Українська влада оголосила про припинення підготовки до підписання Угоди про асоціацію з Євросоюзом. Ця сенсаційна новина збурила українське суспільство. Почалися акції протесту, які назвали _____.	
	Кілька журналістів вийшли на Майдан Незалежності в Києві та поширили в соціальних мережах заклик до всіх небайдужих приєднатися. На Майдані тоді ж зібралось півтори тисячі осіб, здебільшого журналісти і молодь. Першими до Євромайдану долучилися студенти. У соціальних мережах уперше з'явився термін "Євромайдан".
	Почалися акції протесту в Донецьку, Івано-Франківську, Луцьку, Ужгороді, Львові.
	В Києві відбулася найбільша за період президентства Януковича маніфестація – до 150 тис. учасників. Мітинг на Майдані Незалежності затвердив документ під назвою "Вимоги Євромайдану", який складався з трьох пунктів: 1. Відставка прем'єр-міністра М.Азарова. 2. Скликання позачергової сесії Верховної Ради для ухвалення євроінтеграційних законів. 3. Підписання В.Януковичем у Вільнюсі Угоди про асоціацію з Євросоюзом. На Майдані Незалежності було встановлено 15 армійських брезентових наметів, комендантом наметового містечка обрано Андрія Парубія.
	Саміт ЄС у Вільнюсі. Янукович на ньому заявив, що підписання угоди Україною не на часі. Протестувальники на Майдані почали вимагати від парламентської опозиції розпочати процедуру імпічменту президента.
	Майдан оточили 2 тис. бійців загону особливого призначення МВС "Беркута". У цей час у наметах перебувало до 400 протестувальників, переважно студентів. Міліція знищила намети і жорстоко побила всіх, хто потрапив під руку. Зафіксовані на мобільні телефони кадри обійшли всю планету.
	На майдани та вулиці Києва вийшло від 500 тис. до 1 млн громадян. Цього дня було створено Штаб національного спротиву, який розмістився в Будинку профспілок. До столиці почали з'їжджатися тисячі протестувальників з усіх міст України.
	Повалено пам'ятник Леніну на Бессарабській площі. Ця подія започаткувала "ленінопад" на всій території України. Країна прощалася з матеріалізованими залишками радянської епохи.

	Влада зробила нову спробу розігнати Євромайдан. Бійцям "Беркута" вдалося підійти впритул до Будинку профспілок. З Михайлівського Золотоверхого собору вдарив набат, підхоплений дзвіницями інших церков. Тисячі киян кинулися на допомогу протестувальникам, "Беркут" відступив. За кілька годин на Майдані вже стояли нові намети й довкола них – барикади 2-3 метри заввишки.
	На вічі Євромайдан висунув нову вимогу: повернутися до легітимної Конституції від 8 грудня 2004 р., тобто перетворити Україну з президентсько-парламентської на парламентсько-президентську республіку.
	Пропрезидентська більшість у Верховній Раді з порушенням установленної процедури голосування ухвалила пакет із 10 законів, що суттєво звужували конституційні права та свободи громадян. Після цього вимога підписати Угоду про асоціацію з Євросоюзом відійшла на другий план. Євромайдан почав переростати в _____. Основною вимогою протестувальників стало скасування прийнятого 16 січня диктаторського законодавства. Антиурядові виступи ширяться по всій країні.
	На черговому вічі протестувальники порадили лідерам трьох опозиційних партій В. Кличку, А. Яценюку і О. Тягнибоку вирішити дилему єдиного лідера, а самі пішли до Верховної Ради, щоб змусити народних депутатів скасувати диктаторські закони. Колони, що просувалися від Маріїнського парку, вулицями Інститутською і Грушевського одразу наштовхнулися на кордон із силовиків вишикуваний по периметру урядового кварталу. Намагаючись прокласти шлях до парламенту, протестувальники використовували в сутичках з бійцями внутрішніх військ і загонами "Беркута" палиці й бруківку. Уперше на вулиці Грушевського мітингувальники почали кидати "коктейлі Молотова". У відповідь "Беркут" застосував терміново доставлені з Росії світло-шумові гранати, гумові кулі та сльозогінний газ. Надвечір пішов у хід заборонений за мінусової температури засіб – водомет. Протистояння із застосуванням цих видів зброї безрезультатно тривало наступні два дні. Хаотичний спершу наступ став організованим. На вул. Грушевського почали формуватися нові сотні самооборони, з'явилися свої польові командири.
	У День соборності України, снайпери "Беркута" застрелили на вулиці Грушевського п'ятьох активістів Євромайдану. Пішов відлік жертв режиму В. Януковича, пізніше названих _____. Одночасно в Києві та інших містах розпочалося захоплення будівель адміністрацій. Протистояння із силовиками вступило в критичну фазу.
	Колони протестувальників почали просуватися вулицями Інститутською і Шовковичною до Верховної Ради. Офіс Партії регіонів на Липській був розгромлений. Під тиском силовиків повстанські сотні змушені були в середині дня відступити на вихідні позиції. До обіду спецпризначенці витіснили євромайданівців з урядового кварталу і приступили до "зачистки" Майдану Незалежності. Силовики підпалили наметове містечко та Будинки профспілок. Ситуація в останньому склалася катастрофічна: люди рятувалися, вистрибуючи з верхніх поверхів охопленої полум'ям будівлі. Закрито метрополітен. Менш ніж за добу на Майдані загинуло 36 громадян, з них дев'ять силовиків і два співробітники ДАІ.

	СБУ оголосила про початок антитерористичної операції на території України. Серйозні бої йшли в Івано-Франківську, Львові, Луцьку, Полтаві, Тернополі.
	"Кривавий четвер". На вулиці Інститутській загинуло 53 людини, з них чотири силовики. Ці жахливі події набули гучного резонансу в усьому світі. Верховна Рада України затвердила постанову "Про засудження застосування насильства, що призвело до загибелі мирних громадян України".
	В. Янукович на зустрічі з лідерами опозиції та європейськими міністрами погодився на позачергові президентські вибори не пізніше ніж у грудні. Обидві сторони вирішили повернутися до легітимної конституції в редакції від 8 грудня 2004 р., після чого Верховна Рада схвалила відповідну постанову. Парламент зобов'язав Кабінет Міністрів, СБУ, МВС і Міноборони припинити застосування сили, заборонив використання будь-яких видів зброї та спецзасобів проти громадян України і наказав усім силовим підрозділам повернутися в місця постійного базування.
	Охорона Адміністрації Президента України поклала щити на землю і почала сідати в автобуси. Побачивши це, Янукович залишив будівлю адміністрації й подався до своєї резиденції в Межигір'ї, після чого покинув Україну. О 15-й годині цього дня Верховна Рада констатувала, що В. Янукович самоусунувся від виконання президентських обов'язків, і постановила провести позачергові вибори Президента України 25 травня 2014 р. Виконання обов'язків Президента України було покладено на Голову Верховної Ради України _____.
	Сутички і пожежа в Будинку профспілок в Одесі, що сталися після збройного нападу сепаратистів на ходу за єдність України (загинуло 48 осіб).
	Позачергові президентські вибори. Переміг Петро Порошенко. За його кандидатуру висловилися 54,7% усіх, хто брав участь у голосуванні. Основний конкурент Порошенка Юлія Тимошенко набрала 12,8%.
	Позачергові парламентські вибори. До Верховної ради пройшли: Блок П. Порошенка (146 депутатів), фракція "Народний фронт" (83 депутати), "Опозиційний блок" (40 депутатів), об'єднання "Самопоміч" (32 депутати), Радикальна партія (22 депутати), "Батьківщина" (19 депутатів).
	Новообраний Голова Верховної Ради _____ оголосив про створення парламентської коаліції "Європейська Україна" у складі п'яťох фракцій: Блоку П.Порошенка, "Народного фронту", "Самопоміч", Радикальної партії та "Батьківщини". До коаліції увійшло 302 депутати. Таким чином, в парламенті склалася конституційна більшість, здатна розробляти й ухвалювати реформаторські закони. Прем'єр-міністром України призначено _____.

2. Збройна агресія РФ проти України

Крах підтримуваного Кремлем режиму В.Януковича підштовхнув російську владну верхівку до прямої агресії проти України. Розпочалась (чи, фактично, продовжилась) вона у формі гібридної війни.

"Гібридна війна" це – _____

Коли стало зрозуміло, що режим В.Януковича агонізує, В.Путін ухвалив рішення щодо введення в дію плану анексії Криму.

Дороги, які вели в Крим з материкової України, були перекриті блокпостами. Вишкочені люди у військовій формі без знаків розрізнення, так звані "_____ " (РФ не визнавала їх своїми військовослужбовцями), озброєні новітньою зброєю, захоплювали аеропорти, приміщення місцевих органів влади, блокували українські військові частини, вимагали від їхніх командирів здати зброю і перейти на бік "кримського народу". Кримські гарнізони зруйнованої В.Януковичем української армії було заблоковано, російська агентура створила альтернативні "органи влади".

Відбувся так званий "референдум" щодо статусу Криму із заздалегідь передбачуваними результатами. За даними російських окупантів 96,77% жителів АРК проголосували за возз'єднання із РФ. Ці результати не визнали ні Україна, ні Європейський Союз, ні США.

Підписання в Кремлі угоди про приєднання Криму та Севастополя до РФ. На сьогодні ООН, ПАРЄ, ПА ОБСЄ вважають Крим тимчасово окупованою Російською Федерацією територією.

На Сході та півдні України, російські спецслужби провели серію операцій з метою формування так званої Новоросії. Профінансовані й добре озброєні Кремлем групи терористів почали захоплювати адміністративні будівлі та відділення силових структур у Донецьку, Харкові, Луганську, Слов'янську, Артемівську (нині – Бахмут), Краматорську та інших містах.

Керовані російськими спецслужбами колаборанти проголосили створення "Донецької народної республіки" і "Харківської народної республіки". СБУ ухвалює рішення про проведення антитерористичної операції (АТО).

Підрозділи спецпризначення МВС України звільнили адміністративні приміщення та затримали правопорушників у Харкові.

Рада національної безпеки і оборони (РНБО) України ухвалила рішення про початок антитерористичної операції.

	Виконувач обов'язків Президента України О.Турчинов увів у дію рішення РНБО, після чого розпочалася широкомасштабна антитерористична операція. До АТО були залучені сили СБУ, ЗСУ, МВС, Нацгвардія, інші військові формування та правоохоронні органи, а також добровольчі формування, відомі як добровольчі батальйони.
	Сепаратисти проголосили "Луганську народну республіку".
	242 дні тривала оборона Донецького аеропорту. Бої за нього були одними з найзапекліших у війні на Сході України і стали символом мужності і героїзму українських бійців. За мужність і непереможність захисників аеропорту назвали "_____".
	Сили АТО вибили терористів зі Слов'янська, вслід за ним було звільнено Краматорськ, Дружківку, Артемівськ і Костянтинівку.
	Бойовики російських терористичних військ поблизу м.Торез збили пасажирський літак "Боїнг 777" що летів з Амстердаму до Куала-Лумпур (загинуло 298 осіб).
	Ударні частини добровольчого батальйону "Донбас" увірвалися в Іловайськ. Під Іловайськом сконцентрувалося шість батальйонів МВС ("Донбас", "Дніпро", "Світязь", "Миротворець", "Херсон", "Івано-Франківськ") і 14 підрозділів ВСУ загальною чисельністю до 1000 бійців. Звільнення Іловайська забезпечувало блокаду Донецька, але операція зупинилася, тому що добровольчі батальйони не мали важкого озброєння.
	РФ ввела на територію України вісім батальйонно-тактичних груп чисельністю до 4000 військовослужбовців. Стратегічна ситуація одразу змінилася. Підрозділи ВСУ та добровольчі батальйони опинилися в оточенні під Іловайськом. Тут сили АТО зазнали найбільших втрат на той час. Загинуло, за неповними даними, 366 бійців, 128 потрапило в полон, 158 зникли безвісти, 429 зазнали поранень. Бої під Іловайськом стали одним із переламних моментів війни на Сході України: _____ та вимушені були перейти до оборони, аби не допустити подальшого просування окупаційних військ.
	ВР України визнала РФ країною-агресором, а самопроголошені "ЛНР" та "ДНР" – терористичними організаціями.
	Українські сили, аби не опинитись у котлі, змушені залишити м. Дебальцеве.
	Російські терористичні загони розбиті при спробі оволодіти м. Мар'їнка.
	Бій під м. Світлодарськ – одне з найзапекліших зіткнень 2016 р., спричинене спробою російських військ захопити додаткову українську територію.
	Різке загострення бойових дій біля м.Авдіївка, спровоковане російськими військами.
	Загострення бойових дій біля м. Красогорівка, спровоковане ворогом.

	Розпочато Операцію об'єднаних сил (ООС). Адже стало зрозуміло, що АТО вийшла за межі свого призначення і набула чітко вираженого військово-оборонного характеру. Створювалися нові механізми, спрямовані на забезпечення національної безпеки та оборони. Управління бойовими діями остаточно зосередилося в руках військових, а не СБУ, яка формально керувала АТО з 2014 р. _____.
	Російські окупаційні війська здійснили масштабну атаку на позиції ООС поблизу Новотошківського, Оріхового, Кримського, Хутора Вільного. Українці зазнали втрат.
	В районі операції ООС вперше відбулося бойове застосування турецького ударно-розвідувального безпілотної "Байрактар".
	Видання "Вашингтон Пост" повідомило про нарощування російських збройних сил поблизу українських кордонів, у тому числі й в Білорусії.
	Директор ЦРУ США попередив Путіна, що Штати та їх союзники готові озброїти Україну та запровадити жорсткі санкції проти Росії, якщо відбудеться вторгнення в Україну.
	Держсекретар США Ентоні Блінкен повідомив Зеленському розвіддані щодо підготовки Росії до вторгнення в Україну.
	Російські війська почали прибувати до союзника РФ Білорусії для військових навчань.
	У Білому домі США заявили, що Росія може будь-якої миті розпочати вторгнення в Україну.
	Західні ЗМІ, посилаючись на дані розвідки США, повідомили про можливий початок великого наступу Росії на територію України 16 лютого, або в наступні дні.
	Російські війська розпочали масові обстріли (переважно з важкої артилерії) по всій лінії розмежування на сході України.
	У спеціальному виступі президент США Джо Байден заявив: "Я впевнений, що В.Путін ухвалив рішення про вторгнення".
Важливою прикметою 2014 р. стало поширення волонтерського руху, який виник під час Революції Гідності, набуття ним масового характеру. В умовах зростання зовнішньої загрози волонтерський рух був сфокусований, як і зараз, на допомозі Збройним Силам України, а також вимушеним переселенцям з окупованих територій півострова Крим і Донбасу.	

Мінські домовленості	
Представники ОБСЄ, України та РФ підписали угоду про припинення вогню на Донбасі. Вона передбачала, зокрема, обмін військовополоненими, забезпечення гуманітарної допомоги й моніторинг режиму припинення вогню на кордоні. У ній згадувалося зобов'язання України законодавчим шляхом забезпечити	У Мінському палаці незалежності зустрілися лідери Німеччини, Франції, Росії та України (формат "нормандської четвірки"), щоб обговорити план урегулювання конфлікту на Сході України. У результаті тривалих переговорів лідери "четвірки" домовилися про негайне і всеосяжне припинення вогню в окремих районах Донецької та Луганської областей, починаючи з 15

"особливий статус" окремих районів Донецької і Луганської областей. Утім, це поняття було розмитим. Моніторинг режиму припинення вогню з боку ОБСЄ теж не конкретизовано. Однак бойові зіткнення різної інтенсивності на лінії розмежування тривали. Сили АТО в цей період активних наступальних дій не здійснювали. Натомість російські окупаційні війська постійно вчиняли провокації, спрямовані на ескалацію збройного конфлікту. Прагнучи забезпечити виконання Мінських угод, західні союзники України запровадили чергові санкції проти Російської Федерації, проте це нічого не дало. У ситуації, що склалася, українському керівництву довелося повністю перебудувати стратегію і тактику АТО. Було зведено опорні пункти, оборонні конструкції, проведено мінування території. Продовжувалося нарощування потужностей армії, відроджувалась оборонна промисловість. З лютого 2015 р. почали діяти військово-цивільні адміністрації – тимчасові державні органи в зоні проведення АТО/ОСС. Перемир'я на Сході України було відносним і поступово зійшло нанівець.

лютого, а також про моніторинг і верифікацію ОБСЄ режиму припинення вогню й відведення важкого озброєння із застосуванням усіх потрібних технічних систем, зокрема супутників та радіолокаційних систем. Провідні держави світу сприйняли підсумки переговорів "нормандської четвірки" з полегшенням. Але ці перемовини теж, фактично нічого не дали. Агресор їх використав для того аби укріпити своє становище на окупованих територіях. На міжпарламентській раді Україна – НАТО в червні 2015 р. міністр оборони України С.Полторак поінформував присутніх, що за час перемир'я бойовики понад 4 тис. разів порушили "режим тиші". На непідконтрольну Україні територію в Луганській і Донецькій областях РФ стягнула велику кількість озброєння, зокрема 558 танків. Сукупна чисельність місцевих бойовиків і російських військовослужбовців у червні 2015 р. становила 42,5 тис. осіб. 21 лютого 2022 р. Володимир Путін підписав укази про визнання РФ "незалежності" "ДНР" та "ЛНР", що є свідомим одностороннім виходом з Мінських домовленостей.

3. Суспільно-політичне і соціально-економічне становище України в умовах "гібридної війни"

У реаліях "гібридної війни", яку Росія розгорнула проти України, потрібно було здійснювати реформи, агресивно розриваючи з радянським минулим. Верховна Рада перетворилася на проєвропейську, а проросійські сили парламенту втратили свій вплив. Україна повернулася до парламентсько-президентської моделі влади, коли повноваження глави держави обмежуються національною безпекою, зовнішньою політикою й балансувальними функціями щодо інших органів влади. Отже, П.Порошенко зосередився на зовнішньополітичній діяльності. Тим більше, що Україні в умовах "гібридної війни" потрібна була консолідована допомога з боку цивілізованого світу. Натомість прем'єр-міністр А.Яценюк опікувався внутрішньополітичною діяльністю.

	Відновлення Національної гвардії України як військового формування з правоохоронними функціями.
	Підписання Україною та ЄС політичної частини Угоди про асоціацію.
	Підписання Україною та ЄС Угоди про асоціацію в повному обсязі.
	ВР України та Європейський парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС.
	Державний і гарантований борг України перевищив 1 трлн грн.
	Верховна Рада України схвалила ініційований Українським інститутом національної пам'яті Закон "Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки". У країні розгорнулася масштабна декомунізація.

	Міліція припиняє своє існування. Офіційну діяльність розпочинає Національна поліція.	
	За пропаганду війни та насильства, інші численні злочини суд забороняє діяльність Комуністичної партії України.	
	Набула чинності Угода про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС. Розпочинається дворічний термін непостійного членства України в Раді Безпеки ООН.	
	ВР України обрала своїм головою Андрія Парубія, а прем'єр-міністром України затвердила Володимира Гройсмана.	
	ВР України звернулася до Вселенського Патріарха Варфоломія з проханням дарувати автокефалію Українській православної церкві.	
	Розпочато процес обов'язкового електронного декларування майна і коштів державними службовцями.	
	Верховний суд РФ підтвердив ухвалу підконтрольного Росії Верховного суду Криму від 26 квітня 2016 р. про заборону діяльності Меджлісу кримських татар.	
	Над четвертим енергоблоком ЧАЕС встановили арку, яка впродовж 100 років забезпечуватиме радіаційну безпеку. Це найбільша у світі рухома конструкція, яку будь-коли будувало людство.	
	Помер Любомир Гузар, який з 2001 по 2011 рр. був главою Української греко-католицької церкви.	
	Громадяни України з біометричними паспортами отримали право на безвізовий в'їзд до країн ЄС і членів Шенгенської зони за межами Євро-союзу.	
	Рада ЄС ухвалила рішення про остаточну ратифікацію Угоди про асоціацію Україна – Європейський Союз.	
	Угода про асоціацію між Україною та ЄС набула чинності в повному обсязі.	
	Набуло чинності рішення ЄС про запровадження автономних торговельних преференцій для України терміном на 3 роки. Це збільшило український експорт до ЄС.	
	Україну обрано до Ради ООН з прав людини на період 2018 – 2020 рр.	
	ВР України підтримала звернення П.Порошенка до Вселенського патріарха Варфоломія з проханням проголосити автономію Української помісної автокефальної церкви.	
	П. Порошенко вводить в дію рішення РНБО про остаточне припинення участі України у роботі статутних органів СНД.	
	ВР України ухвалила Закон про створення в Україні Вищого антикорупційного суду.	

	Священний синод Вселенського патріархату визнав незаконною анексію Київської метрополії Російською православною церквою 1686 р. і приступив до надання автокефалії Православній церкві України.
	На Священному синоді Вселенського патріархату ухвалено рішення про створення автокефальної Української православної церкви.
	У Софійському соборі відбувся Об'єднавчий собор представників українських православних церков, на якому створено Єдину українську помісну православну церкву. Її Предстоятелем обрано митрополита УПЦ КП Епіфанія.
	Вселенський Патріарх Варфоломій вручив Томос про автокефалію Православної церкви України Київському митрополиту Епіфанію.
	Оболонський районний суд Києва визнав екс-президента Януковича винним у вчиненні державної зради та засудив заочно до 13 років позбавлення волі.
	ВР внесла поправки до Конституції, які закріпили курс на повноправне членство України в ЄС та НАТО.
	Перший тур виборів Президента України, за підсумками якого до другого туру вийшли Володимир Зеленський та Петро Порошенко.
	ВР ухвалила Закон України "Про забезпечення функціонування української мови як державної".
	ЦВК оголосила результати другого туру виборів Президента України, в якому переміг В.Зеленський.
	В. Зеленський вступив на посаду Президента України.
	Відбулися вибори до ВР України.
	Головою парламенту став Дмитро Разумков, прем'єр-міністром – Олексій Гончарук.
	ВР схвалила законопроект, який передбачав зняття недоторканості з народних депутатів.
	Національний банк України запровадив в обіг банкноту номіналом 1000 грн.
	РФ завершила будівництво моста через Керченську протоку.
	Перший випадок зараження українця коронавірусом поза межами країни.
	Перший випадок коронавірусу в Україні.
	Початок формування уряду Дениса Шмигала.
	Через спалах коронавірусу в світі Кабмін запровадив в Україні карантин.

	ВР ухвалила закон про обіг земель сільськогосподарського призначення, яким з 1 липня 2021 р. введено ринок землі (_____)
	ВР більш ніж утричі скоротила кількість районів в Україні.
	В Україні набула чинності норма Закону про мову, згідно з якою громадян мають обслуговувати українською мовою.
	Апеляційний адміністративний суд підтримав чинність нової редакції українського правопису.
	В. Зеленський призначив Головнокомандувачем Збройних сил України Валерія Залужного.
	У Києві за участі лідерів та представників 46 країн світу вперше відбувся Міжнародний саміт "Кримська платформа".
	ВР ухвалила рішення про відставку Д. Разумкова з посади голови парламенту.
	ВР обрала головою парламенту Руслана Стефанчука
	Володимир Зеленський затвердив Олексія Резникова новим міністром оборони України.
	Путін проголосив "незалежність" ЛНР та ДНР.
	Володимир Зеленський підписав Указ про призов громадян, які перебувають у військовому резерві. Тоді ж Рада федерації РФ дозволила Путіну використовувати російську армію за кордоном. Росія офіційно визнала "незалежність" ДНР і ЛНР.
	Ватажки ДНР/ЛНР звернулись до Путіна з проханням ввести війська на території "республік", щоб отримати контроль над неокупованими частинами Луганської та Донецької областей. У зв'язку з загрозою нападу Росії ВР України ввела надзвичайний стан на всій території України, окрім Луганської та Донецької областей.

24 лютого Росія в союзі з Білоруссю розпочала проти України повномасштабну війну: о 3:40 год. рашистсько-нацистські війська почали обстрілювати ракетами українські населенні пункти. Розпочинається героїчний опір ницим свинособакам з боку українського народу, який триває і нині.